

UPRAVLJANJE DOBRIMA

Nikola ŠKALABRIN, Đakovo

Sažetak

Autor obrađuje materiju koja se nalazi u Naslovu II. *Upravljanje dobrima*, Knjige V. Zakonika kanonskoga prava, a sastoji se od 17 kanona (kann. 1273-1289). Novi normativni izvori na temu vremenitih crkvenih dobara, koji proizlaze iz sustavnog aparata Zakonika, nadahnuti su, među ostalim, i načelom imovinskog jedinstva kao odrazom zajedništva crkvenih dobara što je izravna posljedica jedinstva njihovih svrha i njihovih namjena u spasenjskom poslanju same Crkve, zajamčenih primatskom jurisdikcijom i ujedno sudjelovanjem svih partikularnih crkava, fizičkih i pravnih osoba u brizi za potrebe opće Crkve. Treba imati u vidu da se upravljanje dobrima razlikuje od stjecanja i otuđenja, jer u protivnom ne bi imala smisla razlika koju donosi sam zakonodavac. Autor je članka posebnu pozornost usmjerio na važnost razlike između redovitog i izvanrednog upravljanja zbog posebnih uvjeta određenih za zaštitu javnog interesa. Upravitelji ili ekonomski imaju samo zadaću redovitog upravljanja. Čim se ulazi u područje izvanrednog upravljanja, prijeko je potreban zahvat poglavara pravne osobe. Upravljanje crkvenim dobrima mješovita je materija u kojoj je Crkva oduvijek poklanjala veliku pozornost odredbama koje je izdavalo građansko uređenje u kojem je djelovala, a kada je sklapala ugovore s pojedinim državama, uključivala je i taj predmet među teme koje su postale objektom ugovornih obveza.

Ključne riječi: upravljanje dobrima, nadzor, upravitelj, ekonom, rimski prvosvećenik, dijecezanski biskup, redovito upravljanje, izvanredno upravljanje.

Uvod

Kada govorimo o upravljanju (*administratio*) vremenitim crkvenim dobrima, postavljamo se u vršenje crkvene vlasti uprave (*potestas regiminis*).¹ Ne radi se

¹ Prevoditelji su novog Zakonika kanonskoga prava latinske imenice *regimen* i *administratio* preveli istim riječima: »upravljanje« (usp. kann. 129, § 1 i 1273). Da bismo izbjegli nejasnoće, mi ćemo za imenicu *regimen* rabiti prijevod »uprava«, a za *administratio* »upravljanje«. V. B. NUIĆ, *Opće pravo Katoličke crkve. Priručnik uz novi Zakonik kanonskoga prava*, KS, Zagreb, 1985., str. 50-51 s pravom priznaje da prijevod latinskog naziva *potestas regiminis* nije nimalo jednostavan niti ustaljen u hrvatskoj crkveno-pravnoj terminologiji. Između vlasti vladanja i upravljanja, on se odlučio za vlast vladanja. Slovenski prijevod novog Zakonika iste latinske

tu o zakonodavnoj ili sudskoj vlasti. Donositi zakone o upravljanju ne znači vršiti neki čin upravljanja dobrima, nego zakonodavni čin; riješiti neki spor o dobrima na sudskoj razini, nije čin upravljanja, nego sudski čin. Mi se postavljamo radije na područje izvršne ili upravne jurisdikcije. Na području upravne vlasti postoji jedina normativna vlast, preko općih provedbenih odluka (kan. 31) i uputa (kan. 34) i upravna vlast s pojedinačnim upravnim aktima (kan. 35 i sl.). Nauk dovodi vlast nad vremenitim dobrima do čina izvršne ili upravne vlasti: što je vođenje (*gubernatio*) osoba, to je upravljanje (*administratio*) stečenim stvarima. Kao što se osobe preko vođenja čuvaju nepovrijeđenima te se tako prikladno privode vlastitoj svrsi, tako se preko upravljanja stečene stvari čuvaju i upotrebljavaju za vlastite svrhe. Ali odmah se postavlja pitanje: kako zakonodavac prikazuje tu vlast nad stvarima kada govori o upravljanju? Kan. 1254 zahtijeva pravo na dobra preko 4 glagola: stjecati (*acquirere*), posjedovati (*retinere*), upravljati (*administrare*) i otuđivati (*alienare*). Nema dvojbe da svaki od tih čina izražava vlast uprave nad stvarima. Ipak se ona precizira na različit način. Upravna vlast je jedna od tih vlasti koja se vrši nad stvarima. Upravljanje, ukoliko se razlikuje od stjecanja i otuđenja, nauk naziva upravljanje u pravom i strogom smislu. F. Wernz kaže da upravljanje crkvenim dobrima, ukoliko se razlikuje od stjecanja i otuđenja, označava one čine koji se odnose na čuvanje i poboljšanje imutka crkvenih dobara već stečenih ili na zakonito primanje, čuvanje, poboljšanje te osobito primjenu crkvenih plodova i prihoda. E. Vromat shematizira pojam upravljanja. Prema njegovom mišljenju upravljanje u pravom i strogom smislu obuhvaća čine kojima se: 1. stečene stvari čuvaju; 2. plodovi tih stvari ubiru. Naime, svi čini kojima stečene stvari postaju bolje, korisnije ili plodonosnije, kao i čini kojima se plodovi u odgovarajuće vrijeme ubiru, prikladno se primjenjuju osobama.²

Zakonodavac prikazuje službu upravitelja (*administrator*) ili ekonomu (*oeconomus*), u perspektivi upravljanja dobrima, u strogom smislu riječi. Doista, ako promotrimo mjerodavnosti upravitelja kako ih opisuje kan. 1284 lako ćemo doći do zaključka kako te mjerodavnosti u biti ulaze u tipične funkcije upravljanja u pravom i strogom smislu. Služba je upravitelja bez dvojbe crkvena služba, prema odredbi kan. 145. Nju je ustanovio sam opći zakonodavac, za svaku javnu pravnu

riječi prevodi s »vodstvena oblast«, o čemu usp. *Zakonik crkvenega prava. Codex Iuris Canonici*, razglašen z oblastjo papeža Janeza Pavla II., Ljubljana, 1983., kan. 129, § 1. I u *Zakoniku iz 1917.* spominje se »*potestas iurisdictionis seu regiminis*«, u kan. 196. A. CRNICA, *Priručnik kanonskoga prava Katoličke crkve*, Zagreb, 1945., br. 138, str. 46 kaže da je to duhovna ili vjerska vlast, to jest vlast upravljanja vjernika, a kanonsko je pravo naziva posebnim imenom: *iurisdictionis*. Novi *Zakonik* na prvo mjesto stavlja imenicu *regimen*, a na drugo *iurisdictionis* (usp. kan. 129, § 1). Ta se vlast dijeli na zakonodavnu, izvršnu i sudsku (usp. kan. 135, § 1).

² Usp. V. DE PAOLIS, *L'amministrazione dei beni: soggetti cui è demandata in via immediata e loro funzioni* (cc. 1279-1289), u: AA. VV., *I Beni temporali della Chiesa*, LEV, Città del Vaticano, 1999., str. 76-77.

osobu. Mjerodavnosti upravitelja, u njegovim pravima i dužnostima, opisane su u samom zakonu, u vezi s pravim značenjem, koje zakonodavac daje za upravljanje sve od prvog kanona, to jest kao čin koji se razlikuje od stjecanja, posjedovanja i otuđenja. Vlastiti čini upravitelja ili ekonomu prema kanonskome pravu jesu čini koji nas dovode do triju aspekata koje naglašava Wernzova definicija, a koju nakon toga ponavlja nauk kada govori o upravljanju u pravom i strogom smislu: čuvanje, poboljšanje i namjena dobara za vlastite svrhe. To ne znači da se čini što se tiče dobara iscrpljuju u njima. To samo znači da Zakonik tako predstavlja službu upravitelja ili ekonomu dobara u Crkvi. Doista, drugi čini upravljanja, koje Zakonik također poznaje, ne pripadaju po službi upravitelju, nego su pridržani službi poglavara, ili im je potreban poseban zahvat poglavara, koji je pozvan da postavi sam upravni čin, ili da dâ pristanak ili ovlaštenje. Upravitelju je povjerena zadaća upravljanja dobrima. Kada Zakonik govori o upravljanju u tom slučaju podrazumijeva redovito upravljanje, jer je to upravljanje ono koje pripada upravitelju na temelju njegove službe.

Kan. 1279, premda razlikuje službu upravitelja od službe poglavara, donosi načelo općeg reda i određuje da upravljanje crkvenim dobrima pripada onomu tko »neposredno upravlja osobom kojoj pripadaju ta dobra«. Na taj se način služba poglavara i služba upravitelja dovode do sklada u osobi poglavara pravne osobe. Ipak se radi o dvjema službama, koje su različite i koje se mogu razdvojiti. Doista, Zakonik određuje da je u nekim slučajevima takvo razdvajanje obvezatno (dijecezanski biskup i viši redovnički poglavari), dok kod drugih slučajeva to ovisi o krajevnom pravu, statutu ili običaju. Kada se to razdvajanje dogodi, izlazi na vidjelo i funkcija poglavara na upravnom području. Kod dva navedena slučaja, koje regulira sam Zakonik, to jest kod slučaja kada imamo s jedne strane dijecezanskog biskupa i višeg redovničkog poglavara te, s druge strane, biskupijskog ekonomu i redovničkog ekonomu, postoji odnos ovisnosti u tom smislu što ekonom treba djelovati pod direktivama poglavara. Međutim, to ne znači i ne može značiti da ekonom upravlja u ime i po nalogu biskupa ili poglavara, ukoliko ekonom ima vlastitu službu, s redovitom vlašću, prema odredbi samog pravnog uređenja. Biskup ne treba obavljati službu ekonomu. To dakako ne znači da poglavari ne mogu postavljati čine koji na temelju službe pripadaju ekonomu. Kan. 638, § 2 to očito daje: »Izdatke i pravne čine redovitog upravljanja osim poglavara valjano čine, u granicama svoje službe, i službenici koji su u vlastitom pravu za to određeni«. Za biskupa to slijedi iz opće tvrdnje kan. 381, § 1 koji donosi načelo doktrinarnog reda: »Dijecezanskom biskupu u biskupiji koja mu je povjerena pripada sva redovita, vlastita i neposredna vlast koja se zahtijeva za vršenje njegove pastoralne službe, izuzevši slučajeve koji su pravom ili odlukom rimskog prvosvećenika pridržani vrhovnoj ili nekoj drugoj crkvenoj vlasti (*auctoritati*)«. Prema tome, biskup uvijek može valjano postavljati čine upravljanja. Možemo li, dakle, zaključiti da su biskup i poglavari upravitelji na svom području? U strogom smislu ne možemo,

jer zakonodavac želi da ta zadaća po službi bude povjerena drugima. A biskup (ili poglavar), koji sebe postavi na mjesto ekonoma u redovitom načinu upravljanja, djelovao bi valjano, ali bi svakako prekršio kanonsku odredbu. On na neki način ostaje »rođeni« upravitelj, ali nije upravitelj u strogom smislu, na temelju službe. Ipak sigurno ne bi bilo korektno tvrditi da biskup (ili poglavar) upravlja dobrima preko ekonoma i da je ekonom samo njegov posrednik.³

Iz rečenog jasno proizlazi da se pod upravljanjem crkvenim dobrima podrazumijeva obavljanje onih poslova koji su potrebni, da crkveno dobro ostane trajno sačuvano u svojoj cjelini, opsegu i vrijednosti, a po mogućnosti i povećano, odnosno poboljšano, te osim toga da donosi što veću korist za promicanje onih svrha za koje je i namijenjeno.

Prema tome, zadaća upravljanja dobrima je trostruka:

1. čuvati cjelovitost vrijednosti osnovne imovine i po mogućnosti poboljšati imovinsko stanje;
2. nastojati da imovina razumnim gospodarenjem donosi što više prihoda i plodova;
3. prihode i plodove na vrijeme pobirati i s njima brižno rukovati, te ih upotrebljavati za korist one svrhe, kojoj su po pravu namijenjeni.⁴

³ Usp. V. DE PAOLIS, *nav. dj.*, str. 77-79.

⁴ Usp. I. ROGIĆ, *Imovinsko pravo Katoličke crkve* (pro manuscripto), Đakovo, 1960., str. 61. U Zakoniku kanonskoga prava iz 1917. godine propisi su o upravljanju crkvenim dobrima sadržani u kann. 1518-1528 (*De bonis ecclesiasticis administrandis*) i 1529-1543 (*De contratibus*). Upravljanje crkvenim dobrom uređeno je općim pravom. Krajevno (partikularno) pravo za Zagrebačku crkvenu pokrajinu (metropoliju) sadržano je u *Naputku* za upravljanje crkvenim dobrom, koji je izdala Zagrebačka sinoda 1925. godine. Međutim, iskustvo je pokazalo da su svi naši biskupijski napuci daleko nedostadni za okolnosti u kojima su se crkvena dobra našla nakon I. svjetskog rata. Ako se uspoređi stanje crkvene imovine prije 50 godina (Rogićeva su skripta napisana 1960.) s današnjim stanjem, moramo priznati žalosnu činjenicu da su crkvena dobra u zadnjih 50 godina neovisno o agrarnim reformama i nacionalizacijama pretrpjela ogromne štete i njihova je vrijednost stalno sve više opadala, usprkos svim dosadašnjim nadzorima, izvještajima i pregledavanjima računa.

Zato se na naše krajevno pravo, koje bi trebalo biti dopuna Zakonika iz 1917. godine, nije moglo pozivati, kad je riječ o pravilnom upravljanju crkvenim dobrima, nego se više moralo oslanjati na jedan od najmjerodavnijih primjera općeg prava koji nalazimo u *Naputku* Kongregacije Koncila, od 10. lipnja 1929. godine, koji je propisan za Italiju. U tom je *Naputku* vjerodostojno izraženo stanovište Svete Stolice kako ona shvaća smisao odredaba Zakonika iz 1917. godine o upravljanju i nadzoru nad crkvenim dobrima, te kako to upravljanje i nadzor treba izvršavati u primjeni i provedbi kanonskih propisa općeg prava. Zato je taj *Naputak* za sve ostale krajeve izvan Italije služio kao vjerodostojno tumačenje i primjena prijašnjeg Zakonika (usp. I. ROGIĆ, *nav. dj.*, str. 62).

1. Različite razine i subjekti upravljanja

Za upravljanje crkvenim dobrom mjerodavan je samo onaj kome je tu dužnost i pravo podijelilo ili crkveno pravo po službi, koju u Crkvi obnaša, ili mjerodavni crkveni poglavar. Djelokrug upravitelja crkvenim dobrom određen je kanonskim propisima općeg i krajevnog prava, mimo kojih propisa upravitelj nije mjerodavan da bilo što učini ili poduzme u ime crkvene pravne osobe kojoj odnosno dobro pripada.

U svom djelovanju nijedan upravitelj nije samostalan i neovisan, nego je vezan propisima općeg prava, a osim toga nužno je podređen nadzoru višeg crkvenog poglavara, kome je dužan o svemu podnijeti račune i pred kime nosi punu moralnu, materijalnu, stegovnu, pa i krivičnu odgovornost.⁵

Ako uđemo u nutarnju strukturu Naslova II., namučit ćemo se da nađemo određenu i preciznu linearost u organizaciji materije. Valja reći da ona ipak postoji. Određenu poteškoću mogu stvoriti napose kann. 1274-1275, jer oni ne raspravljaju o upravljanju dobrima, nego o osnivanju novih ustanova, o njihovim svrhama i organizaciji. Oni mogu naći neko opravdanje za smještaj u Naslov II., ukoliko postavljaju pretpostavku za kan. 1275, koji raspravlja o međubiskupijskim ustanovama koje se međusobno mogu povezati. Ako izostavimo kan. 1274, nije teško jasno sabrati četiri razine i različite subjekte upravljanja:

1. Na razini opće Crkve zadaća upravljanja pripada rimskom prvosvećeniku (kan. 1273).

2. Na srednjoj razini između opće i partikularne Crkve, za dobra koja pripadaju različitim biskupijama, upravlja se prema prikladno usklađenim odredbama biskupa kojih se to tiče (kan. 1275).

3. Na razini partikularne Crkve, biskup nema u pravom smislu upraviteljske odgovornosti nad dobrima koja se nalaze u njegovoj biskupiji, nego samo nadzor za dobra javnih pravnih osoba podložnih njegovoj jurisdikciji (kan. 1276). Za biskupijska dobra biskup mora imenovati ekonoma sa zadaćom upravljanja dobrima (kan. 494, § 1). Ipak dijecezanski biskup je onaj koji postavlja čine upravljanja od veće važnosti i čine izvanrednog upravljanja za biskupijska dobra (kan. 1277).

4. Na razini javnih pravnih osoba općenito, bilo da su podložne Apostolskoj Stolici ili dijecezanskom biskupu vrijedi načelo da je onaj koji je odgovoran za upravu ujedno i upravitelj dobara same pravne osobe (kan. 1279).⁶

⁵ Usp. I. ROGIĆ, str. 63.

⁶ Usp. V. DE PAOLIS, str. 62-63; usp. i L. MISTÒ, *I Beni temporalì della Chiesa (cann. 1254-1310)*, u: AA. VV., *Il Diritto nel mistero della Chiesa, III.*, II edizione, PUL, Rim, 1992., str. 389.

2. Vrhovna vlast rimskog prvosvećenika: kan. 1273

U sustavu upravljanja crkvenim dobrima Zakonik najprije spominje vrhovnu vlast rimskog prvosvećenika. Snagom svoje službe rimski prvosvećenik ima u Crkvi prvenstvo u upravi, jer ima vrhovnu, potpunu, neposrednu i opću redovitu vlast (kan. 331). Kao takav rimski je prvosvećenik vrhovni upravitelj i raspolagatelj (*supremus administrator et dispensator*) svih crkvenih dobara (kan. 1273). U vezi s tim sv. Toma jasno kaže da crkvena dobra pripadaju papi kao vrhovnom raspolagatelju, a ne kao gospodaru i vlasniku.⁷

Kako se tvrdi u kan. 1256, izravno vlasništvo dobara u Crkvi pripada pravnoj osobi koja je ta dobra zakonito stekla. Međutim, rimski prvosvećenik, snagom prvenstva u upravi (*vi primatus regiminis*), vrši nad crkvenim dobrima vrhovnu vlast, koja mu daje puno pravo da raspoláže s tim stvarima⁸, to jest da u vezi s njima:

1. donosi odredbe kojima su podložni svi vjernici i sve ustanove;
2. da vrši nad njihovim upravljanjem službu nadzora i koordinacije;
3. da neke ovlasti pridržati sebi;
4. da s njima raspoláže kada to traži »dobro Crkve« ili »zajednička korist«.⁹

Kod tumačenja papine vlasti nad crkvenim dobrima treba poći od razlikovanja vlasništva naslovnih subjekata i vlasti uprave (*potestas iurisdictionis*). Papa nije vlasnik, ali on vrši vlast uprave nad crkvenim dobrima. Zato se njegov autoritet proteže mnogo šire, koji se nadasve sastoji u vlasti nadzora i zaštite s obzirom na dobra čiji su vlasnici pravne osobe. Ako proučimo tekstove Zakonika, osobito kann. 1256 i 1273, potvrdit ćemo to stajalište. Doista, izraz *vi primatus iurisdictionis* označava narav vlasti, izričito tvrdeći da papa vrši vlast uprave. Ta vlast nije vlasnička (*non est dominica*), kao da bi papa bio vlasnik (*dominus*) crkvenih dobara. Ipak je ovdje potrebno razriješiti jedno prividno proturječje (*contradictio in terminis*). Premda kan. 1273 neizravno označava kao ne vlasničku vlast vrhovnog upravitelja i raspolagatelja, ipak precizira da ta vlast uključuje ovlast raspolaganja crkvenim dobrima. Prema tome, čini se da ta vlast, koja nije vlasnička, uključuje aspekte vlasništva (*dominium*). To prividno proturječje nestaje kada se promotri spomenuto razlikovanje. Naime, ne smijemo pomiješati naslovnost vlasništva i vršenje vlasničkih funkcija. U Crkvi se ne udvostručuje naslovnost vlasništva. Rimski prvosvećenik jamči crkvenost vlasništva dobara vršeći određena vlasni-

⁷ Usp. *Summa theol.*, II-II, q. 100, art. 1, ad 7: »Res Ecclesiae sunt Papae, ut principalis dispensatoris, non ut domini et possessoris«. Citat je preuzet iz L. CHIAPPETTA, str. 537, a donosi ga i F. SALERNO, *I beni temporali della Chiesa ed il potere primaziale del Romano Pontefice*, u: *I Beni temporali della Chiesa*, LEV, Città del Vaticano, 1999., str. 103.

⁸ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 413, can. 18.

⁹ Usp. L. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, II., ED, Rim, 1996., str. 537-538.

čka prava u ime naslovne pravne osobe. Kada rimski prvosvećenik raspolaže s nekim crkvenim dobrom, on to uvijek čini snagom prvenstva uprave (a ne zato što bi on bio vlasnik), da bi ostvario vlastite svrhe Crkve. On je u tom slučaju, snagom svoga prvenstva uprave, i neposredni poglavar naslovne javne pravne osobe. Na taj je način moguće da on vrši vlasničke funkcije, a da ne postane »vlasnik«.¹⁰

3. Uspostava novih ustanova: kann. 1274-1275

U ostvarenju odluka II. vatikanskog sabora¹¹ i slijedeći ukinuće crkvenih nadarbina novi Zakonik predviđa uspostavu triju posebnih ustanova:

1. biskupijska ustanova za uzdržavanje klerika;
2. ustanova za socijalno osiguranje klera;
3. zajednički fond za druge potrebe biskupije.

1) Biskupijska ustanova za uzdržavanje klerika: kan. 1274, § 1

O uspostavi ustanove za uzdržavanje klerika odlučio je II. vatikanski sabor.¹² Dužnost je te ustanove prikupljati dobra ili priloge sa svrhom da se prema odredbi kan. 281 osigura uzdržavanje klerika, biskupijskih i redovničkih¹³, koji služe u korist biskupije (kan. 1274, § 1).

Ustanova za uzdržavanje klerika je obvezatna, osim ako su klerici zbrinuti na drugi način. U tu se ustanovu trebaju slijevati napose svi nadarbinski prihodi, a koliko je moguće, pomalo, i sama imovina nadarbine (kan. 1272).

Jedan od savjetnika postavio je pitanje da li se u tu ustanovu trebaju slijevati i prilozi koje vjernici daju prigodom podjeljivanja sakramenata i blagoslovina. Odgovoreno mu je da se to ne može nametnuti općim zakonom, ali se može odrediti krajevnim zakonom.¹⁴ Ipak treba imati u vidu i kan. 531 koji govori o župnoj blagajni (*massa paroecialis*).¹⁵

¹⁰ Usp. F. SALERNO, *nav. dj.*, str. 116-117.

¹¹ Usp. Dekret o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis*, br. 21, 1-2.

¹² »Zato bi u najvećoj mjeri odgovarala, barem u onim krajevima u kojima uzdržavanje klera sasvim ili velikim dijelom ovisi od doprinosa vjernika, neka biskupijska ustanova kojom upravlja biskup uz pomoć delegiranih svećenika i, gdje je to korisno, također uz pomoć laika ekonomskih stručnjaka koja skuplja sredstva darovana u tu svrhu« (*Presbyterorum ordinis*, br. 21, 1).

¹³ Usp. *Communicationes* 16 (1984.), str. 31-32, can. 1225: »Clerici quibus per Institutum providebitur sunt omnes qui in favorem dioecesis servitium praestant (cfr. PO 20; ES I, 8) nulla distinctione facta. Res est iustitiae«.

¹⁴ Usp. *Communicationes* 16 (1984.), str. 31, can. 1225, § 1, br. 1: »Lege universali imponi non potest. Attentis autem adiunctis determinari potest lege particulari«.

¹⁵ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 538-539.

2) Ustanova za socijalno osiguranje klera: kan. 1274, § 2

Ustanovu za socijalno osiguranje klera nalaže II. vatikanski sabor u Dekretu *Presbyterorum ordinis*. U državama u kojima još nije prikladno uređeno socijalno osiguranje (*praevidentia socialis*) u korist klera – stoji u spomenutom Dekretu – biskupske se konferencije trebaju pobrinuti da se, vodeći uvijek računa o crkvenim i građanskim zakonima, ustanove biskupijske ili međubiskupijske ustanove ili jedna ustanova za područje neke države ili naroda. Zadaća je te ustanove, pod nadzorom mjerodavne vlasti, da se pobrine za odgovarajuću socijalnu skrb i zdravstvenu pomoć i za dolično uzdržavanje svećenika koji su bolesni, invalidi ili stari. Ustanovu za socijalno osiguranje klera uzdržavaju svećenici u duhu solidarnosti prema subraći. Preko te solidarnosti svećenici dijele s njima njihove patnje uvjereni da će i na taj način bez prevelike brige za vlastitu budućnost, biti u stanju posvetiti se još velikodušnijim evanđeoskim duhom siromaštva za spasenje duša u svom pastoralnom djelovanju. Oni kojima pripada dužnost pobrinuti se za takve ustanove trebaju se potruditi da se istovrsne ustanove različitih nacija međusobno povežu da se tako ojačaju i prošire.¹⁶

Određba o ustanovi za socijalno osiguranje klera vrijedi za one zemlje u kojima još nije prikladno uređeno socijalno osiguranje u njihovu korist (kan. 1274, § 2). Ta ustanova može biti biskupijska, međubiskupijska i nacionalna, a za nju se, prema saborskoj odluci, treba skrbiti biskupska konferencija.

Socijalno osiguranje je ustanova koja po načelu uzajamnosti jamči zaštitu protiv socijalnih razlika u slučaju bolesti, nesreće, iznemoglosti i starosti. Prema Medicinskoj enciklopediji iz 1970. socijalno osiguranje je bilo trovrstno: zdravstveno, invalidsko i mirovinsko.¹⁷ Danas u Republici Hrvatskoj postoji zdravstveno i mirovinsko osiguranje za koje se brinu Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (HZZO) i Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (HZMO). Osim toga, Đakovačka i Srijemska biskupija je preuzela brigu za bolesne, invalide i stare svećenike, izgradivši svećenički dom u Đakovu.

3) Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima

Između Svete Stolice i Republike Hrvatske potpisana su 4 ugovora. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima potpisan je 9. listopada 1998. u prostorijama Vlade RH u Zagrebu, a izmjena ratifikacij-

¹⁶ Usp. *Presbyterorum ordinis*, br. 21, 2.

¹⁷ Usp. MEDICINSKA ENCIKLOPEDIJA, *Socijalno osiguranje*, 5, O-Sok, JLZ, Zagreb, 1970., str. 785-789.

skih isprava svečano je obavljena 14. prosinca 1998. u Vatikanu. Ovim činom u Vatikanu zaokružen je konkordatski pravni okvir za djelovanje Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj.¹⁸ Ostala 3 ugovora potpisana su 19. prosinca 1996. i to: Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture; Ugovor o pravnim pitanjima; te Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske.¹⁹ Ovdje ćemo se osvrnuti samo na dio teksta Ugovora o gospodarskim pitanjima.

Na zasjedanju Hrvatske biskupske konferencije održanom u Zagrebu od 12. do 15. travnja 1999. godine, biskupi su dogovorili privremeni kriterij za podjelu sredstava iz Ugovora o gospodarskim pitanjima, koja se odnose samo na članak 6. i članak 9.

a) Članak 9.

Članak 9. određuje: »Radi rješavanja pitanja mirovinskoga osiguranja članova klera, redovnika i redovnica koji su navršili 65 godina života, a čije mirovinsko osiguranje do sada nije sustavno riješeno, Republika Hrvatska će tijekom prvih deset godina primjene ovoga Ugovora novčani iznos o kojem se govori u članku 6. ovoga Ugovora isplaćivati uvećan za 20%«.²⁰

Navedeni se članak odnosi na mirovinsko osiguranje članova klera, redovnika i redovnica koji su navršili 65 godina života, a čije mirovinsko osiguranje do sada nije sustavno riješeno. To znači da se ova odredba ne odnosi na one članove klera, redovnike i redovnice koji imaju sredeno mirovinsko osiguranje. Naime, neki crkveni službenici primaju državne plaće te automatski uplaćuju određeni iznos u državni mirovinski fond od kojega će dobivati mirovinu, kada za nju ispune zakonske uvjete. Ostali klerici redovnici i redovnice redovito uplaćuju za zdravstveno i mirovinsko osiguranje. Navedena se odluka odnosi samo na klerike, redovnike i redovnice koji su navršili 65 godina života, a nisu sredili pitanje mirovinskog osiguranja. Za podmirivanje troškova njihova mirovinskoga osiguranja Republika Hrvatska će tijekom prvih deset godina primjene ovoga Ugovora isplaćivati novčani iznos, o kojem se govori u čl. 6. istoga Ugovora, uvećan 20%.²¹

¹⁸ Usp. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 3-1998., (10), str. 3-12.

¹⁹ Usp. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 2-1996., (5), str. 3-16.

²⁰ Usp. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 3-1998., (10), str. 9.

²¹ Za tumačenje čl. 9. Ugovora o gospodarskim pitanjima usp. *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*. Povijest nastanka i komentar N. Eterović. Predgovor J. Bozanić, GK, Zagreb, 2001., str. 324-325.

b) *Članak 6.*

Članak 6. doslovno glasi:

»1. Republika Hrvatska sukladno Ustavu i odgovarajućim zakonima, prizna je opće društveno vrijedan rad Katoličke Crkve u službi građana na kulturnom, odgojnom, društvenom i etičkom polju (usp. čl. 2. § 2 ovoga Ugovora).

2. Da bi Katolička Crkva mogla na doličan način nastaviti svoje djelovanje na promicanju općeg dobra, Republika Hrvatska će joj mjesečno davati iz godišnjega državnoga proračuna iznos koji odgovara dvjema prosječnim bruto plaćama pomnoženim s brojem župa koje postoje u Republici Hrvatskoj na dan stupanja na snagu ovoga Ugovora.

3. Hrvatska biskupska konferencija će svake godine do 1. prosinca dostaviti ovlaštenome državnom uredu popis novih ili ukinutih župa kako bi se činjenično stanje moglo uskaditi s odredbama iz stavka 2. ovoga članka. U taj popis neće ulaziti novoosnovane župe koje u gradu broje manje od 3000 vjernika, a na selu manje od 1000 vjernika.

4. U novčani iznos, o kojem se govori u stavku 2. ovoga članka, osim troškova za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika, uključeni su i troškovi izgradnje i uzdržavanja crkava i pastoralnih središta koji nisu u popisu spomenika kulture, te doprinos za karitativnu djelatnost Katoličke Crkve.

5. Označeni će se iznos dostavljati mjesečno Središnjoj ustanovi Hrvatske biskupske konferencije za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika.

6. Mjerodavne vlasti Katoličke Crkve i Republike Hrvatske pri određivanju spomenutoga novčanog iznosa, imali su na umu postotak građana Republike Hrvatske koji se izjašnjaju katolicima«. ²²

Kako proizlazi iz članka 6., stavak 1-6, mjera se državne pomoći Katoličkoj crkvi određuje prema broju župa u Republici Hrvatskoj pomnoženim s dvije prosječne bruto plaće. Riječ je o izvornom rješenju koje će pokazati svoju praktičnost i djelotvornost. Budući da se vodi državna statistika o prosječnim bruto plaćama, veoma se lako može izračunati godišnji iznos koji će se iz državnog proračuna dostavljati Katoličkoj crkvi. Hrvatska je biskupska konferencija dužna da svake godine do 1. siječnja dostavi ovlaštenom državnom uredu točan popis župa.

Spomenuti novčani iznos namijenjen je uzdržavanju klera i drugih crkvenih službenika, izgradnji i održavanju crkava i pastoralnih središta koja nisu u popisu spomenika kulture, te karitativnoj djelatnosti Katoličke crkve. Način materijalne obnove i čuvanje spomenika vjerske kulturne baštine, dogovoren je u čl. 13. Ugovora o suradnji na području odgoja i kulture. ²³

²² *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 3-1998., (10), str. 7-8.

²³ *Usp. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture*, br. 2-1996., (5), čl. 13., stavak 1-5, str. 6.

Novčani iznos će se mjesečno dostavljati Središnjoj ustanovi Hrvatske biskupske konferencije za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika. Ovdje svakako treba spomenuti da Zakonik ne predviđa osnivanje takve ustanove, ali je njezina uspostava veoma korisna iz praktičnih razloga. Naime, novčani iznos koji Republika Hrvatska daje iz državnog proračuna dostavlja se preko Središnje ustanove pojedinim nad/biskupijskim ustanovama za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika.²⁴

4) Sporazum o načinu izvršavanja određenih financijskih obveza

Ministarstvo financija Republike Hrvatske koje je zastupao ministar financija mr. Borislav Škegro i Hrvatska biskupska konferencija koju je zastupao predsjednik mons. Josip Bozanić, nadbiskup zagrebački, sklopili su Sporazum o načinu izvršavanja određenih financijskih obveza Republike Hrvatske prema Katoličkoj Crkvi, u Zagrebu 26. veljače 1999. Prema čl. 3. državnim proračunom Republike Hrvatske za 1999. godinu (»Narodne novine«, br. 167/98.) osigurano je ukupno 190.000.000,00 kuna, radi izvršavanja financijskih obveza Republike Hrvatske prema Katoličkoj crkvi u skladu s odredbama članaka 6. i 9. Ugovora o gospodarskim pitanjima (stavak 1.). Osim toga, Ministarstvo financija obvezalo se da će u 1999. godini Središnjoj ustanovi za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika Hrvatskoj biskupskoj konferenciji doznačivati sredstva iz stavka 1. ovoga članka u deset jednakih obroka svakoga mjeseca, počev od ožujka 1999. godine i to do 5. za tekući mjesec (stavak 2.).²⁵

Radi izvršavanja financijskih obveza Republike Hrvatske, a u skladu s odredbama članaka 6. i 9. Ugovora o gospodarskim pitanjima svota koja je za godinu 1999. godinu bila predviđena Proračunom Republike Hrvatske iznosila je 190.000.000,00 kuna.²⁶ Ta su sredstva bila doznačena u deset mjesečnih obroka počevši od ožujka 1999. godine na račun Središnje ustanove Hrvatske biskupske konferencije za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika.²⁷

Od te svote 20% iznosi 38.000.000,00 kuna. To znači da je na ime članka 9. Ugovora bilo doznačeno 38.000.000,00 kuna za mirovinsko osiguranje. Tada je ukupno bilo 698 osoba koje su ispunjavale uvjete određene člankom 9. Ugovora. Dakle, mjesečni je iznos po umirovljenoj osobi bio 5.444,12 kuna.

²⁴ Opširnije tumačenje o novčanom doprinosu Republike Hrvatske Katoličkoj crkvi nalazi se u: *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske, nav. dj.*, str. 311-313.

²⁵ Usp. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 1-1999., (11), str. 31-32.

²⁶ Prema izjavama nekih mjerodavnih državnih dužnosnika, iz državnog proračuna za 1999. godinu bilo je osigurano 180.000.000 kuna za novčanu potporu društveno vrijednog rada Katoličke crkve. To je iznosilo oko 0,4% proračuna Republike Hrvatske, o čemu usp. *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, str. 313, bilješka 45.

²⁷ Središnju ustanovu osnovao je mons. Josip Bozanić, nadbiskup zagrebački i predsjednik Hrvatske biskupske konferencije, Dekretom br. 10/99., od 15. siječnja 1999., o čemu usp. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 1-1999., (11), str. 30.

Novčani iznos predviđen člankom 6. Ugovora iznosio je za 1999. godinu 152.000,00 kuna. Od te svote 5%, tj. 7.600.000,00 kuna, odnosno 760.000,00 kuna mjesečno, ostalo je na računu Središnje ustanove HBK za funkcioniranje ustanove i eventualne intervencije.

Preostala je za podjelu svota od 144.400.000,00 kuna, odnosno mjesečno 14.440.000,00 kuna. Taj se iznos dijelio prema sljedećim kriterijima:

1. 30% (4.332.000,00 kuna) dijelilo se na 14 jednakih dijelova (309.428,57 kuna) - 13 biskupija²⁸ + redovništvo. Dio se za redovništvo dijelio na dva jednaka dijela: polovica za Hrvatsku konferenciju viših redovničkih poglavara (154.714,29 kuna), polovica za Hrvatsku uniju viših redovničkih poglavarica (154.714,29 kuna), koji su unutarnju raspodjelu uredili sami uz jasnu transparentnost računa prema HBK i prema Ministarstvu financija RH.

2. 70% (10.108.000,00 kuna) dijelilo se po biskupijama prema broju vjernika pri čemu su kao mjerodavni podaci prihvaćeni podaci iz *Annuario Pontificio* za 1999. godinu. U to je vrijeme u Republici Hrvatskoj bilo 3.796.628 vjernika. Prema tome, biskupije su mjesečno dobivale 2,66 kuna po vjerniku.

Tabelarni prikaz nad/biskupija, župa, svećenika, redovnika i redovnica

nad/biskupija	bv	bž	Bs	rs	r	rce	mir
Zagreb	1.360.671	311	399	270	458	1.511	61
Đakovo	500.000	178	208	36	41	367	25
Split	409.181	184	198	171	207	532	39
Varaždin	370.325	96	107	24	25	128	14
Rijeka	290.000	171	100	53	65	210	21
Požega	234.667	85	78	32	34	92	15
Poreč	163.793	134	83	16	59	40	17
Zadar	155.700	114	73	34	39	180	12
Šibenik	126.480	73	31	61	63	117	7
Dubrovnik	78.100	61	58	32	35	231	11
Križevci	48.720	50	61	2	2	111	3
Krk	34.661	51	43	26	26	86	5
Hvar	24.330	46	31	15	15	72	11
UKUPNO	3.796.628	1.554	1.470	772	1.069	3.677	241

Tumačenje kratica:

bv – broj vjernika

bž – broj župa

bs – biskupijski svećenici

rs – redovnički svećenici

r – ukupan broj redovnika

rce – ukupan broj redovnica

mir – biskupijski svećenici stariji od 65 godina.

²⁸ Danas ima 14 biskupija u Republici Hrvatskoj. Vijest o ustanovljenju Gospičko-senjske biskupije objavljena je 25. svibnja 2000., o čemu usp. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 1-2000., (12), str. 29.

Redovnika starijih od 65 godina bilo je ukupno 181, a redovnica 276. Kad se tim osobama doda 241 biskupijski svećenik stariji od 65 godina, dobije se ukupno broj od 698 klerika, redovnika i redovnica koji su navršili 65 godina života.²⁹

Ministarstvo financija RH počelo je s doznačivanjem sredstava u deset jednkih obroka svakog mjeseca, počevši od ožujka 1999. Kroz 5 godina, to jest od ožujka 1999. do kraja 2003. godine, Biskupija đakovačka i srijemska primila je 77.043.373,53 kune u 55 obroka (rata).

Tabelarni prikaz primitaka Đakovačke i Srijemske biskupije: 1999.-2003.

godina	broj obroka	članak 6.	članak 9.	ukupno
1999.	9	14.703.597,17	1.219.129,60	15.922.726,77
2000.	10	13.792.371,63	1.062.316,52	14.854.688,15
2001.	12	13.641.947,33	1.081.369,51	14.723.316,84
2002.	12	13.578.380,63	1.039.885,59	14.618.266,22
2003.	12	15.805.853,31	1.118.522,24	16.924.375,55
1999.-2003.	55	71.522.150,07	5.521.223,46	77.043.373,53

Nad/biskupijske ustanove za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika same su odlučivale o podjeli dodijeljenog novčanog iznosa. U Biskupiji đakovačkoj i srijemskoj bio je dogovor da se dobiveni novac dijeli na 3 dijela prema sljedećem ključu: 50% za različite investicije (za crkve, župne stanove i druge crkvene zgrade), 35% za dolično uzdržavanje klera i 15% za caritas. Kasnije je samo povećan postotak za investicije, a samim tim smanjen za kler i caritas.³⁰

5) Financijski sustav Katoličke crkve u Hrvatskoj

Prigodom razmjene ratifikacijskih isprava Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima Ivan Pavao II. naglasio je da se tim Ugovorom nastojalo ispraviti prijašnje nepravde uzrokovane oduzimanjem crkvenih dobara i da se željelo Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj osigurati potrebna sredstva da bi mogla obavljati svoje poslanje. Ugovor o gospodarskim pitanjima predstavlja svojevrstni izazov i za Crkvu i za državu. Katolička će crkva u Republici Hrvatskoj, prema uputama II. vatikanskoga sabora, morati domisliti prikladan način uzdržavanja klera, nastojeći osigurati primjereno i časno uzdržavanje svojih službenika (usp. *Presbyterorum ordinis*, 20-22). Uz to, Katolička će crkva morati preustrojiti i pojačati svoju djelatnost društvene i karitativne naravi. Država će sa

²⁹ Tabelarni prikaz i ostali podaci sastavljeni su prema *Annuario Pontificio* za 1999. godinu, o čemu usp. V. HUZJAK, *Neki statistički podaci*, Zagreb, travanj 1999., str. 1-7.

³⁰ Iznoseni se podaci nalaze u pismohrani Ustanove za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika Đakovo.

svoje strane trebati ispraviti nepravde prošlosti priznavajući općedruštveno vrijedan rad Katoličke crkve, omogućiti njezino djelovanje kojim nastoji ublažiti potrebe braće u nevolji, onih koji moraju biti posebna i zajednička skrb i države i Crkve.³¹

Biskupi Hrvatske biskupske konferencije svjesni su da su promjene koje je donio Sabor iziskivale i od naše Crkve ozbiljno premišljanje i realan pristup financijskom sustavu Katoličke crkve u Hrvatskoj. Međutim, zbog prilika u kojima se nalazila u vrijeme bivšeg političkog sustava, naša Crkva to nije mogla provesti do kraja. U novim društveno-političkim prilikama, osobito nakon potpisivanja četiriju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske i u vrijeme njihove provedbe, stojimo – kažu biskupi Hrvatske biskupske konferencije – pred zadatkom da prema smjernicama II. vatikanskoga sabora i odredaba Zakonika kanonskoga prava, organiziramo novi sustav upravljanja vremenitim dobrima, pa tako i način uzdržavanja klera i drugih crkvenih službenika (kan. 1274), kao što je to riješeno u drugim demokratskim zemljama Europe. Financijska sredstva i ostala materijalna dobra koja Crkva dobiva od Republike Hrvatske na temelju Ugovora o gospodarskim pitanjima (čl. 2.-6.), ne rješavaju potpuno materijalno uzdržavanje Crkve. Ona su samo pomoć pri ostvarenju pastoralno-karitativnih djelatnosti te projekata na kulturnom, odgojnom, društvenom i etičkom polju. I dalje Crkvi ostaje briga za najveći dio njezinih materijalnih potreba.³²

Na XXI. plenarnom zasjedanju Hrvatske biskupske konferencije održanom u Poreču od 19. do 21. rujna 2000., naši su biskupi razmatrali neke konkretne elemente novoga sustava financiranja Katoličke crkve u Hrvatskoj koji će se početi provoditi od 1. siječnja 2001.³³ Na temelju toga biskupi su Zagrebačke metropolije odredili način provedbe sustava za područje svojih biskupija, donijevši *Odredbe za provedbu financijskog sustava u Zagrebačkoj metropoliji*. Taj je sustav postao obvezatan u svim župama Zagrebačke crkvene pokrajine od 1. siječnja 2001.³⁴

Novi se sustav temelji na materijalnom doprinosu svakog vjernika za svoju Crkvu iz kojeg se uzdržavaju i njezini službenici. U sustav su ugrađeni svi postojeći redoviti doprinosi vjernika u našim biskupijama te on ne predviđa uvođenje nekih novih opterećenja za vjernike, nego potiče ispunjavanje njihovih dosada-

³¹ Usp. *Govor pape Ivana Pavla II. na audijenciji u povodu razmjene ratifikacijskih isprava Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima*, u: *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, str. 99-100.

³² Usp. *Novi financijski sustav Katoličke crkve u Hrvatskoj*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 129 (1/2001.), str. 65-66.

³³ Usp. *Priopćenje s XXI. plenarnog zasjedanja Hrvatske biskupske konferencije (Poreč, 19.-21. rujna 2000.)*, u: *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 2-2000., (13), str. 29-30.

³⁴ Usp. *Odredbe za provedbu financijskog sustava u Zagrebačkoj metropoliji*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 129 (1/2001.), str. 69-70.

šnjih obveza. Sustav uspostavlja materijalnu sigurnost svećenika i drugih crkvenih službenika tako da svi primici koje župa prima od vjernika, ili svećenik s naslova službe, ulaze u jedinstvenu župnu blagajnu iz koje se svećeniku osigurava mjesečna pravedna naknada. Prema odluci Hrvatske biskupske konferencije uvodi se osnovica nagrade za svakog svećenika u Republici Hrvatskoj, a sustav bodova omogućuje dodatna povećanja u skladu s težinom zaduženja i godinama službe.

Ako pojedina župa ili neka druga crkvena ustanova, u kojoj svećenik djeluje, ne bi mogla u cijelosti pribaviti sredstva potrebna za nagradu, biskupija će razliku nadoknaditi iz svoga fonda, koji osigurava biskupijska ustanova za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika kroz priloge Republike Hrvatske u skladu s Ugovorom o gospodarskim pitanjima. Dakako da biskupijske ustanove neće moći dobro djelovati ako pojedini župnici i voditelji crkvenih ustanova ne budu od 1. siječnja 2001. vjerno, savjesno i točno vodili blagajnički dnevnik u svojoj župi, odnosno u crkvenoj ustanovi, prema formularu koji će im se dostaviti do kraja 2000. godine.³⁵

Doprinos za mirovinsko osiguranje svećenika podmiruje župna blagajna prema propisima nad/biskupijske ustanove za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika, a zdravstveno osiguranje podmiruje nad/biskupijska ustanova za uzdržavanje klera i drugih službenika. Osim toga, umirovljeni svećenici imaju pravo na smještaj u svećeničkom domu ili nekoj drugoj prikladnoj ustanovi te imaju pravo na njegu, liječenje i mjesečnu mirovinu u skladu s propisima nad/biskupijske ustanove za uzdržavanje klera i drugih službenika.³⁶

Osnovica novčane naknade za svakog svećenika na području Republike Hrvatske – prema odredbi Hrvatske biskupske konferencije na zasjedanju u Poreču od 19. do 21. rujna 2000. godine – iznosi 4.000 kuna mjesečno. U Zagrebačkoj metropoliji promjenljivi saldo, koji određuje dodatak na spomenutu osnovicu novčane nagrade, uveden je *ad experimentum*. Visina je boda iznosila 40 kuna.³⁷

U prilogu svoje Okružnice, broj: 1650/2000. ad, od 20. prosinca 2000., upućene svim svećenicima Đakovačke i Srijemske biskupije, dijecezanski biskup mons. dr. Marin Srakić, dostavio je 4 dokumenta o financijskom sustavu Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj:

1. *Hrvatska biskupska konferencija: Financijski sustav Katoličke Crkve u Hrvatskoj;*
2. *Pismo biskupa Zagrebačke metropolije svećenicima;*

³⁵ Usp. *Pismo biskupa Zagrebačke metropolije svećenicima*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, str. 68-69.

³⁶ Usp. *Odredbe za provedbu financijskog sustava u Zagrebačkoj metropoliji*, nav. dj., t. 5. 6. i 18., str. 69.

³⁷ Usp. *Odredbe za provedbu financijskog sustava u Zagrebačkoj metropoliji*, br. 12. i 13., str. 70.

3. *Odredbe za provedbu financijskog sustava u Zagrebačkoj metropoliji;*

4. *Taksovník biskupija Zagrebačke crkvene pokrajine (za Đakovačku i Srijemsku biskupiju).*³⁸

Spomenutom Okružnicom biskup Marin prihvatio je odluku Hrvatske biskupske konferencije da novi sustav stupi na snagu 1. siječnja 2001. godine i odredio da se ona istoga dana počinje provoditi i na području Đakovačke i Srijemske biskupije i da se dokida sve što se tome protivi. Biskup je ujedno odredio da tom zgodom stupaju na snagu i neke promjene za koje je dalo svoju suglasnost Prezbiterstvo vijeće Đakovačke i Srijemske biskupije na sjednici održanoj 4. prosinca 2000. Tako se npr. uvodi obiteljski dar: 10 kuna godišnje po vjerniku župe prijavljenom u Pastoralnom izvještaju iz 1999. godine. Osim toga, svaki svećenik – koji nema zdravstvenog osiguranja preko neke ustanove, npr. preko škole – dužan je prijaviti se Biskupijskoj ustanovi za uzdržavanje klera da ona može to na vrijeme ostvariti; za mirovinsko osiguranje iz župne se blagajne župnicima i župnim vikarima plaća mjesečno 5% od njihove neto plaće, a ostalim svećenicima, koji nisu župnici ni župni vikari, plaća isti iznos ustanova u kojoj rade.

U skladu sa smjernicama II. vatikanskog sabora i odredbama Zakonika kanonskoga prava, te s Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima, kao i s dokumentom Hrvatske biskupske konferencije *Financijski sustav Katoličke Crkve u Hrvatskoj*, Biskupska skupština Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine donijela je *Pravilnik za provedbu financijskog sustava*, koji je stupio na snagu 1. srpnja 2004. godine. Pravilnik ima 10 naslova i 46 članaka. Prema Pravilniku, čl. 3., stavak 1. i 2., i Središnja ustanova HBK za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika kao i svaka nad/biskupijska ustanova za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika jesu javne pravne osobe Katoličke Crkve³⁹, a to znači da i za njih vrijede odredbe Zakonika za takve osobe. Sastavni dio Pravilnika je i novo bodovanje, a vrijednost je boda 50 kuna.⁴⁰

6) Zajednički fond za druge potrebe biskupije: kan. 1274, § 3

Osnivanje zajedničkog fonda (*massa communis*) za potrebe biskupije također je djelo II. vatikanskog sabora koji smatra da je poželjno da se po mogućnosti u pojedinim biskupijama ili pokrajinama osnuje zajednička blagajna (*massa bonorum communis*) iz koje bi biskupi mogli podmiriti ostale obveze prema osobama koje su u crkvenoj službi i zadovoljavati različite potrebe biskupije. I ovaj za-

³⁸ Usp. *Okružnica*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 129 (1/2001.), str. 64-65.

³⁹ Usp. *Pravilnik za provedbu financijskog sustava*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 122 (6/2004.), str. 491-494.

⁴⁰ Usp. *Bodovni saldo u financijskom sustavu*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 122 (6/2004.), str. 494.

jednički imetak trebaju prvenstveno sačinjavati prihodi koji potječu od doprinosa vjernika, ali i iz drugih izvora koje treba pravno odrediti.⁴¹

Isti saborski dokument dodaje, s dužnim duhom solidarnosti i crkvenog zajedništva, da bi iz te zajedničke blagajne bogatije biskupije mogle pomagati siromašnije, da bi se obiljem jednih priskočilo upomoć neimaštini drugih (usp. 2 Kor 8, 14).

Osnutak zajedničkog fonda nije obvezatan, jer sam kanon kaže »ako je potrebno« (kan. 1274, § 3), ali se on preporučuje. Svakako treba naglasiti da se zajednički fond za druge potrebe biskupije mora razlikovati od ustanove za uzdržavanje klerika.⁴² Svrha zajedničkog fonda nije uzdržavanje klerika, nego namirivanje obveza prema drugim osobama koje služe Crkvi i odgovaranje različitim potrebama biskupije (kan. 1274, § 3).

6) Suradnja među različitim biskupijama i građansko priznanje ustanova: kan. 1274, §§ 4-5

1. Ustanova za socijalno osiguranje klera i zajednički fond za potrebe biskupije, prema različitim okolnostima mjesta, mogu se prikladnije postići međusobno povezanim biskupijskim ustanovama ili suradnjom ili također osnutkom prikladna društva za različite biskupije, dapače i za cijelo područje iste biskupske konferencije (§ 4).

Očito je da se ne isključuje da i ustanova za uzdržavanje klerika poprimi, radi veće učinkovitosti, međubiskupijski i nacionalni karakter.

2. Osim toga prikladno je da se sve tri spomenute ustanove osnuju tako da budu priznate, ako je moguće, i u građanskom pravu (§ 5).

7) Upravljanje zajedničkim međubiskupijskim ili nacionalnim fondom: kan. 1275

Zbog poznatog razloga mjerodavnosti i zbog izričite odredbe Zakonika, fondom dobara koji potječu iz različitih biskupija upravlja se prema prikladno usklađenim odredbama biskupa kojih se to tiče (kan. 1275).

4. Dužnosti i mjerodavnosti ordinarija: kan. 1276, §§ 1-2

Dobrima crkvene pravne osobe upravljaju određene fizičke osobe u njezino ime. Da crkveni upravitelji ne bi zanemarili svoju dužnost na štetu Crkve, ili da

⁴¹ Usp. *Presbyterorum ordinis*, br. 21, 1.

⁴² Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 408-409, can. 16, § 1.

ne bi u poslu upravljanja pretpostavili svoju privatnu korist koristi pravne osobe, kanonsko pravo ne daje neposrednim upraviteljima neograničenu vlast i punu samostalnost, nego ih čini ovisnima o crkvenom višem poglavaru, koji ima pravo i dužnost da nadzire poslovanje upravitelja. Za upravljanje svim dobrima, koja pripadaju javnim pravnim osobama, dužnost nadzora, kao i izdavanje posebnih uputa, pripada ordinariju.

1) Nadzor ordinarija: § 1

Kao što je rimski prvosvećenik, snagom prvenstva u upravi, vrhovni upravitelj svih crkvenih dobara, tako je i dijecezanski biskup, snagom svoje pastirske vlasti, prvi koji je odgovoran za upravljanje crkvenim dobrima, koja se nalaze na području partikularne Crkve, koja je povjerena njegovoj brizi, a pripadaju javnim pravnim osobama koje su njemu podložne. Dijecezanskom su biskupu pridruženi i drugi ordinariji biskupije u smislu kan. 134, §§ 1-2, tj. generalni vikar i biskupski vikari. Mjesni ordinariji imaju prije svega dužnost da pažljivo (*sedulo*) nadziru upravljanje spomenutim dobrima, uz poštovanje zakonitih naslova koji ordinariju daju veća prava kao npr. u slučaju redovničke kuće biskupijskoga prava i samosvojnih samostana o čemu usp. kan. 637 (kan. 1276, § 1).

Kan. 1276, §§ 1-2 govori općenito o ordinarijima koji, prema kan. 134, § 1, obuhvaćaju i više poglavare redovičkih kleričkih ustanova papinskoga prava i kleričkih družba apostolskoga života papinskoga prava. I tim ordinarijima pripada nadzor nad dobrima ustanova i družba, prema vlastitim mjerodavnostima određenim u vlastitim statutima.

2) Izdavanje posebnih uputa: § 2

Ordinarijima ne pripada samo dužnost nadzora nad upravljanjem crkvenim dobrima, nego i vlast da izdaju posebne upute (*peculiares instructiones*) kojima će se urediti sav posao upravljanja tim dobrima. Ipak se tu ne radi o nekoj njegovoj samovolji. Stoga je u izdavanju odredaba, smjernica i uputa potrebno:

1. uzeti u obzir prava, zakonite običaje i okolnosti;
2. ostati u granicama općeg i krajevnog prava (kan. 1276, § 2).⁴³

Veoma je važno spomenuti znakovito pomanjkanje paralelizma između uloge rimskoga prvosvećenika za opću Crkvu i uloge dijecezanskoga biskupa za partikularnu crkvu. Zakonodavac ne tvrdi da je biskup, na temelju svoje vlasti uprave, upravitelj i raspolagatelj svih crkvenih dobara u biskupiji. Ako za Komisiju, koja

⁴³ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 541-542. U hrvatskom prijevodu navedenog kanona stoji: »općeg ili krajevnog prava«, a treba biti: »općeg i krajevnog prava« (*iuris universalis et particularis*).

je radila na reviziji Zakonika, funkcija »vrhovnog upravitelja i raspolagatelja« dodijeljena rimskom prvosvećeniku jest nešto više od običnog nadzora dodijeljenog biskupu u kan. 1276, iz toga treba zaključiti da se radi o jednom teološkom previdu. Doista, sa znanstvene točke gledišta partikularna crkva uživa veću samostalnost u odnosu prema rimskom prvosvećeniku, nego neka pravna osoba biskupijskog ustrojstva u odnosu prema biskupu. Čini se da se u oba slučaja radi o nadzoru i o netočnom pravnom načinu izražavanja.⁴⁴

5. Redovito, izvanredno i upravljanje od veće važnosti: kan. 1277

Razlika između redovitog i izvanrednog upravljanja temeljna je u kanonskom pravu, kao i u građanskom, ne samo zbog različite važnosti jednog i drugog, nego i zato što se, u obavljanju poslova ili, još bolje, u postavljanju čina izvanrednog upravljanja⁴⁵, moraju obrđavati pravne formalnosti za samu njihovu valjanost.

Zakonik hotimično ne određuje nikakav kriterij u vezi sa spomenutom razlikom⁴⁶, te konkretno određivanje o tome, to jest koji bi se čini trebali smatrati činima izvanrednog upravljanja, prepušta biskupskoj konferenciji (kan. 1277) i dijecezanskom biskupu (kan. 1281, § 2).

1) Čini redovitog upravljanja

Čini redovitog upravljanja (*actus ordinariae administrationis*) jesu svi oni čini koji se odnose na čuvanje imovinskih dobara i na njihovo redovito korištenje, kao npr.:

- ubiranje prihoda;
- prodaja plodova zemlje;
- davanje u zakup za vrijeme kraće od 9 godina;
- kupovanje potrošnih sredstava potrebnih za redovito upravljanje imovinom;
- stjecanje potrebnih stvari za gospodarstvo ili za upravljanje imovinom;
- plaćanje poreza;

⁴⁴ Usp. A. LONGHITANO, *L'amministrazione dei beni: la funzione di vigilanza del vescovo diocesano (cann. 1276-1277 CIC)*, u: AA. VV., *I Beni temporali della Chiesa*, str. 93.

⁴⁵ U hrvatskom su prijevodu kan. 1277 latinske riječi »ad actus administrationis ponendos« prevedene s: »o obavljanju poslova upravljanja«. Čini nam se da bi bolji prijevod bio: »o postavljanju čina upravljanja«. Paralelni je kan. 1520 u § 3 prijašnjeg Zakonika imao također latinsku riječ »actibus«, koju je A. CRNICA, preveo s »činima«, o čemu usp. str. 287, br. 928. Uostalom i HBK spominje »čine« u dopunskoj odredbi u vezi s kan. 1277, o čemu usp. *Službene vijesti Hrvatske Biskupske konferencije*, br. 1-1994., (2), str. 10.

⁴⁶ Usp. *Communicationes* 16 (1984.), str. 33, can. 1228 gdje se kaže: »*Neque possibile est determinari 'actus extraordinariae administrationis'.*«

- plaćanje osiguranja protiv šteta i elementarnih nepogoda;
- redoviti popravak nekretnina, itd.⁴⁷

2) Čini izvanrednog upravljanja

Općenito se može reći, na temelju kan. 638, § 3, da su čini izvanrednog upravljanja (*actus extraordinariae administrationis*) oni kod kojih se može pogoršati imovinsko stanje pravne osobe, kao što su:

- stjecanje, otuđenje ili zamjena nepokretnih dobara;
- stjecanje ili otuđenje pokretnih dobara od znatne vrijednosti;
- otuđenje dobara koja na temelju zakonitog upisa tvore osnovnu imovinu (kan. 1291);
- otuđenje dragocjenih stvari (kan. 1292, § 2);
- odbijanje ili prihvaćanje nasljedstva ili darova koji se sastoje od nepokretnog dobra ali i od pokretnog dobra od vrijednosti, napose ako su opterećena nekim obvezama ili uvjetima;
- gradnja zgrada;
- izvanredan popravak nepokretnih dobara: popravak crkve, kapelice, župnog doma, vjeronaučne dvorane i sl.;
- davanje u zakup nepokretnih dobara na vrijeme dulje od 9 godina;
- uzimanje zajma i zaduživanje;
- zasnivanje hipoteke;
- aktivne i pasivne parnice (kan. 1288)⁴⁸;
- poduzimanje takvih pravnih poslova bez ordinarijevog dopuštenja, kada se ono traži po općem ili krajevnom pravu.

Kan. 1277 određuje da za sve čine izvanrednog upravljanja, osim slučajeva koje izričito navodi opće pravo ili isprave utemeljenja, dijecezanski biskup mora imati pristanak (kan. 127) ekonomskog vijeća i zbora savjetnika (kan. 492 i 502).

U vezi s kan. 1277 BKJ donijela je dopunsku odredbu koju je potvrdila HBK:
»U smislu kan. 1277 treba smatrati činima izvanredne uprave ove čine:

1. Zamijeniti nepokretna dobra, njima jamčiti ili ih dati kao zalog za isplatu duga ako prelaze najvišu svotu koju je odredila Hrvatska Biskupska Konferencija;
2. Zamijeniti ili dati u zalog za isplatu duga umjetničke ili povijesne dragocjenosti i zavjetne darove;

⁴⁷ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 543.

⁴⁸ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 543.

3. Uzeti u zajam svote novca koje prelaze najmanju svotu određenu od Hrvatske Biskupske Konferencije u smislu kan. 1292, § 1«. ⁴⁹

Poštujući dopunsku odredbu HBK, ipak treba reći da je ona nepotpuna, jer ne navodi sve čine izvanrednog upravljanja što se svakako osjeća kao jedan veliki nedostatak. Kao dobar primjer uređenja tog pitanja može poslužiti Biskupska konferencija Italije koja je svojim Općim dekretom od 1. travnja 1992. donijela veoma jasan i precizan popis svih čina izvanrednog upravljanja. ⁵⁰

3) Čini od veće važnosti

U vezi s činima redovitog upravljanja, koji su s obzirom na gospodarsko stanje biskupije od veće važnosti (*maioris momenti*), dijecezanski se biskup mora samo posavjetovati s ekonomskim vijećem i sa zborom savjetnika. I za poslove »od veće važnosti« savjetnici nisu smatrali prikladnim navesti kriterij određivanja. ⁵¹

4) Neka pojašnjenja s obzirom na čine redovitog i izvanrednog upravljanja

U pravnim uređenjima postoji opća razlika između upravljanja privatnim dobrima, koja pripada slobodnoj odluci vlasnika, i upravljanja javnim dobrima ili onim dobrima koja na neki način dotiču javni interes, a koje je podložno obdržavanju točno određene procedure.

Za kanonsko uređenje u Gracijanovom Dekretu i u Dekretalima nalazimo dvije upute koje su još uvijek na snazi: 1. obvezu biskupa da drugima prepusti zadaću upravljanja crkvenim dobrima i da sebi pridržati funkciju natpregleda (superrevizije) i kontrole; 2. obvezu savjetovanja sa zbornim tijelom (katedralni kaptol) za čine od veće važnosti.

Zakonik iz 1917. dodao je katedralnom kaptolu, koji je zadržao svoje funkcije »biskupovog senata« i za glavne čine upravljanja (kann. 391; 1532, §§ 3-4), novo vijeće (*consilium*) za upravljanje crkvenim dobrima, sastavljeno od dviju ili više osoba stručnih i u građanskom pravu, od kojeg je biskup trebao tražiti savjet za čine od veće važnosti. To je vijeće svaki ordinarij trebao osnovati u svom biskupskom gradu (kan. 1520). Taj se primjer dvostrukog upravljanja tumači krizom u kojoj su se već nalazili kanonički kaptoli i dosljednom teškoćom da se među kanonicima nađu mjerodavne osobe, koje su u stanju pomoći biskupu u

⁴⁹ *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 1-1994., (2), str. 10.

⁵⁰ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 545-546.

⁵¹ Usp. *Communicationes* 16 (1984.), str. 33, kan. 1228: »*Non possunt lege generali determinari quinam sint actus maioris momenti. Sufficit quod dicitur in canone: 'attento statu oeconomico dioecesis'*«.

upravljanju. Zakonodavac je predvidio slično tijelo za upravljanje imovinom neke crkve (*consilium fabricae ecclesiae*: kan. 1183) i za upravljanje vremenitim dobrima sjemeništa (*coetus deputatorum*: kan. 1359).

Spomenute odredbe jasno očituju brigu zakonodavca za crkvena dobra, koja postaju objektom pozornosti i skrbi od strane više osoba. Djelovanja onih koji se na različit način brinu za vremenita dobra ne brkaju se: ekonom ili upravitelj mora se brinuti za redovito upravljanje (čuvanje imovine, ubiranje plodova i njihova upotreba prema uputama koje se nalaze u kanonskim odredbama, statutima ili zakonitim običajima); vijeće za upravljanje treba se ograničiti na davanje savjeta ili pristanka, već prema pojedinim slučajevima, poglavaru ili ekonomu; poglavar, ako ekonom postoji, ima zadaću nadzora; kanonske mu odredbe dopuštaju i da zamjeni ekonomu u slučaju njegovog ne vršenja službe.

U svakom pravnom uređenju posebnu važnost poprima razlika između redovitog i izvanrednog upravljanja, zbog posebnih uvjeta određenih za zaštitu javnog interesa. Koliko god se u nauku nastojalo konkretno navesti kriterije na kojima se, u raznim uređenjima, temelji ta razlika, moralo se zaključiti da nam raznolikost činjeničnih stanja ne dopušta da dođemo do zaključaka koji bi vrijedili za sve slučajeve. Osim toga, budući da svaki zakonodavac mora voditi računa o različitim situacijama, koje mogu varirati prema naravi ustanova, mjesta i vremena, preferiralo se općenito naznačiti kao čine redovitog upravljanja one čine koji su usmjereni na čuvanje i poboljšanje imovine, ubiranje plodova i upotrebu tih plodova, a kao čine izvanrednog upravljanja one čine koji mijenjaju stabilnost ili način upotrebe vrijednosti i glavnih izvora prihoda imovine.

U kanonsko je uređenje razlika između čina redovitog i izvanrednog upravljanja uvedena praksom Kongregacije koncila 1788. godine. Zakonik kanonskoga prava iz 1917. potvrđuje tu praksu u kan. 1527, u kojem se donosi obveza za upravitelje crkvenih dobara da »za valjanost« traže dopuštenje (*facultatem*) mjesnog ordinarija za čine izvanrednog upravljanja. Premda se redovito i izvanredno upravljanje pojmovno razlikuju od nekih ugovora, kao što je npr. otuđenje, stvarno je bila određena ista procedura za čine izvanrednog upravljanja (kan. 1527, § 1), otuđenja (kan. 1530, § 1, br. 3) i zakupa čija je vrijednost prelazila određeni iznos (kan. 1541, § 2). U nekim su kanonima navedeni iznosi unutar kojih određenim autoritetima nije bilo potrebno dopuštenje poglavara za otuđenje određenih crkvenih dobara (kan. 534; 1532). Ipak, razmotrivši proces monetarne devalvacije koji je već bio prisutan u ekonomijama različitih zemalja u vrijeme proglašenja prijašnjeg Zakonika, ti su kriteriji bili nadvladani. Stoga je bilo nužno njihovo povremeno osuvremenjivanje od mjerodavnih ureda Rimske kurije.

Novi je Zakonik kanonskoga prava iz 1983., u vezi s tim predmetom, uveo promjenu od velike važnosti. On je za svaku biskupiju zadržao obvezu osnivanja ekonomskog vijeća (kan. 492) i odredio da sve pravne osobe, javne i privatne,

trebaju imati slično vijeće ili tijelo sastavljeno od barem dvojice savjetnika za pomoć upravitelju u obavljanju njegove službe (kan. 1280). Osim toga, utvrdivši da katedralni kaptol u mnogim biskupijama više nije bio u stanju izvršavati institucionalne zadaće koje su mu povjerile kanonske odredbe, prenio je njegove mjerodavnosti na dva različita tijela: na prezbitersko vijeće, koje sačinjava »biskupov senat« (kan. 495) i na zbor savjetnika.

Kriteriji koje je zakonodavac slijedio za konkretno navođenje čina izvanrednog upravljanja navedeni su u kann. 638, § 1 i 1281, § 1: čini koji prelaze granice i način redovitog upravljanja. Drugim riječima, čini su izvanrednog upravljanja takvi zbog toga što teže za svrhama koje prelaze redovito upravljanje ili prelaze način redovitog upravljanja. Može se dogoditi da neki čin bude čin redovitog upravljanja prema svrsi, ali ne i prema načinu. Mogu se navesti neki elementi koji tako djeluju da čin redovitog upravljanja prelaze u čine izvanrednog upravljanja kao što su npr.: utjecaj koji čin može imati na bit ili samo na plodove; opasnosti za stabilnost same imovine; narav stvari objekta čina upravljanja i služenja koje se daje; način i složenost posla, vrijednost stvari; trajanje i vrijeme izvršenja; nesigurnost gospodarskih rezultata; imovinska, gospodarska i financijska izdržljivost same pravne osobe. Budući da ti kriteriji nisu dostatni, zakonodavac daje preciznije naznake za razne slučajeve (kann. 638, § 1; 1277; 1281, § 2).

I u novom Zakoniku redovito i izvanredno upravljanje pojmovno se razlikuju od nekih ugovora, kao npr. od otuđenja. Ipak, zakonodavac združuje u istu proceduru izvanredno upravljanje (kann. 1277 i 1281, § 1), otuđenje (kan. 1292), poslove kojima se može pogoršati imovinsko stanje pravne osobe (kan. 1295) i zakup (kan. 1297). Na temelju opreza i jamčenja koje zakonodavac predviđa, čini se izvanrednog upravljanja pojavljuju kao rezultat dvaju djelovanja, različitih ali konvergentnih, djelovanja onoga tko upravlja i djelovanja onoga tko nadzire; ekonom ili upravitelj je taj koji predlaže neki čin izvanrednog upravljanja, koji namjerava otuđiti ili izvršiti neki posao koji zahvaća imovinu pravne osobe pogoršavajući njezino stanje. Međutim, postoji onaj koji vrši autoritet, pošto je zatražio mišljenje ili pristanak predviđenih tijela, onaj koji daje dopuštenje da se ti čini i izvrše.

Upravo je to razlog koji nam ne dopušta da se pozivamo na kan. 1277 za konkretno navođenje upravljanja biskupijskim dobrima. Doista, kan. 1277 ne odnosi se na redovito upravljanje. Taj kanon pokreće temu opreza i procedura koje treba održavati kod čina koji su, »s obzirom na gospodarsko stanje biskupije od veće važnosti« i kod čina izvanrednog upravljanja. Za čine od veće važnosti biskup mora pitati za savjet ekonomsko vijeće i zbor savjetnika, a za čine izvanrednog upravljanja potreban mu je pristanak ekonomskoga vijeća i zbora savjetnika.⁵²

⁵² Usp. A. LONGHITANO, *nav. dj.*, str. 97-100.

Što se izvanrednog upravljanja tiče, treba naglasiti da, ondje gdje ekonom nije poglavar, čin izvanrednog upravljanja nije postavio upravitelj, nego poglavar (kann. 1277 i 638, § 2). Iz tog se izvodi zaključak da čin izvanrednog upravljanja u strogom smislu ne pripada upravitelju, nego poglavaru, onomu koji ima vlast uprave. Ako je poglavar biskup, kontrola je predviđena preko ekonomskog vijeća (kan. 1277); ako se radi o nekom redovničkom poglavaru, čin pripada poglavaru, ali s pristankom njegova vijeća (kan. 638, § 1). Stoga se kan. 1281 odnosi na čine upravljanja koje postave neke druge pravne osobe podložne biskupu ili Apostolskoj Stolici. Normativa se ne odnosi toliko na oblikovanje čina izvanrednog upravljanja unutar same pravne osobe, nego na odnos prema višem hijerarhijskom autoritetu. Neovisno o autoritetu koji postavlja čin izvanrednog upravljanja, Zakonik određuje nužnost kontrole hijerarhijskog autoriteta preko dopuštenja koje se traži za samu valjanost čina. Prema tome, služba je upravitelja izvršna. Ona je podložna ne samo odredbi, kako samostalnoj tako i podređenoj, nego je njegova zadaća ograničena na upravljanje u strogom smislu riječi, to jest na zaštitu, donošenje plodova i namjenu dobara. Drugi čini ne ulaze u mjerodavnost njegova službe.⁵³

Kriterij za konkretno navođenje čina upravljanja od veće važnosti nije određen s apsolutnim parametrima, nego je prepušten biskupovoj razboritosti, koji treba odlučiti vodeći računa o gospodarskom stanju biskupije. Označavanje kriterija za konkretno navođenje čina izvanrednog upravljanja prepušteno je mjerodavnosti biskupske konferencije.⁵⁴

6. Proširenje zadaća ekonomata biskupije: kan. 1278

Nazočnost je ekonomata (*oekonomus*) u svakoj biskupiji⁵⁵ obvezatna na osnovu kan. 494. Biskup, pošto se posavjetuje sa zborom savjetnika i ekonomskim vijećem, mora imenovati ekonomata koji treba biti zaista stručan u ekonomiji i nadasve se treba odlikovati poštenjem. Mandat je ekonomata na pet godina, koji se može ponoviti za druga petogodišta i on se ne smije uklanjati sa svoje službe, osim zbog važnog razloga koji procjenjuje biskup, pošto se posavjetuje sa zborom savjetnika i ekonomskim vijećem (kan. 494, §§ 1-2).

⁵³ Usp. V. DE PAOLIS, str. 76.

⁵⁴ Usp. A. LONGHITANO, str. 100.

⁵⁵ Svaka zakonito osnovana biskupija po samom pravu (*ipso iure*) uživa pravnu osobnost. Radi se o javnoj pravnoj osobi (kan. 373). Kao takva ona je subjekt sposoban stjecati, posjedovati, upravljati i otuđivati vremenita dobra prema pravnoj odredbi (kan. 1255). Dobra koja ona posjeduje jesu crkvena dobra i njima upravlja kanonsko pravo, kako opće tako i krajevno (kan. 1257, § 1). Biskupijska su ona dobra koja su upisana na ime biskupije (kan. 1256).

Vlastite zadaće ekonoma biskupije određene su u kan. 494, §§ 3-4, a to su:

1. upravljanje dobrima biskupije pod vlašću biskupa i kako odredi ekonomsko vijeće;
2. da iz utvrđenih dohodaka biskupije izdaje sredstava kako zakonito odredi biskup i njegovi ovlaštenici (kan. 494, § 3);
3. kad istekne godina, ekonom mora ekonomskom vijeću podnijeti račun primitaka i izdataka (kan. 494, § 4).

Ako to smatra prikladnim, dijecezanski biskup može povjeriti ekonomu i druge zadaće, kao što su:

- a) nadzor upravljanja svim dobrima koja pripadaju javnim pravnim osobama koje su podložne biskupu (kan. 1276, § 1);
- b) upravljanje dobrima javne pravne osobe koja prema pravu ili prema ispravama utemeljenja ili prema vlastitom statutu nema svojih upravitelja (kan. 1279, § 2).⁵⁶

7. Upravljanje crkvenim dobrima pojedinih pravnih osoba: kann. 1279-1281

1) Upravitelji i neposredno upravljanje osobom: kan. 1279, §§ 1-2

1. Upravljanje crkvenim dobrima crkvene javne pravne osobe po sebi pripada onome tko neposredno (*immediate*) upravlja osobom kojoj ta dobra pripadaju (npr. župnik upravlja župnim dobrima: kan. 532), osim ako nešto drugo određuje krajevno pravo, statut ili zakoniti običaj (npr. generalni, pokrajinski i mjesni ekonom neke redovničke ustanove: kan. 636, § 1) i uz poštovanje ordinarijeva prava da se umiješa, ako bi upravitelj bio nemaran (kan. 1279, § 1) ili ako bi upravitelj opetovao zloupotrebe s obzirom na upravljanje dobrima. Biskupu pripada pravo ne samo da ukori takva upravitelja, nego, ako je takav slučaj, i da ga zamijeniti.⁵⁷

2. Može se dogoditi da neka javna pravna osoba nema, ni prema pravu, ni prema ispravama utemeljenja, ni prema vlastitom statutu, vlastitog upravitelja. U tom slučaju, imenovanje upravitelja pripada ordinariju, koji može, prema svojem slobodnom izboru, izabrati prikladne osobe, bilo muške bilo ženske.⁵⁸ Mandat traje tri godine, ali ordinarij može, nakon isteka mandata, ponovno imenovati te osobe (kan. 1279, § 2).

⁵⁶ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 545.

⁵⁷ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 415, kan. 23.

⁵⁸ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 416, kan. 24: »Suggestum est ut dicatur ‘personas idoneas’ loco ‘viro idoneos’, ut etiam mulieres includantur«.

Odredbe sadržane u kan. 1279, §§ 1-2 odnose se samo na crkvene javne pravne osobe.⁵⁹

3. Kan. 1279 je u biti nov⁶⁰ te mu, stoga, posvećujemo posebnu pozornost. On je htio riješiti problem upravitelja crkvene pravne osobe i izbjeći zbrku u tako delikatnoj materiji. Budući da postoji povezanost između vlasti uprave (*potestas regiminis*) i vlasti upravljanja (*potestas administrationis*), zakonodavac je prihvatio opće načelo da onaj koji upravlja pravnom osobom ima i zadaću upravljanja, osim ako što drugo određuju krajevno pravo, statut ili zakoniti običaj. Zbog toga se tvrdi da je onaj koji neposredno (*immediate*) upravlja pravnom osobom i njezin upravitelj. Prilog »neposredno« odnosi se na upravu osobom, a ne na upravljanje. Za upravljanje zakonodavac ne rabi prilog »neposredno«. Razlika između vrhovnog, srednjeg i neposrednog upravljanja ne odnosi se na upravljanje u sebi, nego na hijerarhiju pravnih osoba te, prema tome, na odgovorne za njihovo upravljanje; drugim riječima odnosi se na vrhovnu, na biskupijsku i na nižu razinu, neovisno o tome tko je upravitelj.⁶¹

Kan. 1279, § 1 određuje opće načelo u vezi s upravljanjem crkvenim dobrima. Upravljanje se dobrima povezuje s vlašću uprave same pravne osobe. Odredba kanona predviđa vlast uprave pravnom osobom i vlast upravljanja dobrima dotične pravne osobe. Ta odredba ima smisla samo ako se pojmovno razlikuju vlast uprave pravne osobe od vlasti upravljanja vremenitim dobrima. Vlast upravljanja dobrima svodi se na vlast uprave. Vlast upravljanja je samo jedna grana vlasti uprave. Dok kanonski nauk, s jedne strane, tvrdi da vlast upravljanja dobrima pripada vlasti uprave, s druge strane, precizira da se vlast uprave može odnositi na osobe ili na stvari. Radi se o dvjema vlastima koje su nutarnje povezane, ali se one ne izjednačavaju. Ukoliko izriču odnos jedne prema drugoj, shvaća se zašto Zakonik u načelu želi da onaj koji ima vlast uprave ima i vlast upravljanja dobrima. Međutim, ukoliko se razlikuju, razumije se i zašto to načelo ima široke mogućnosti iznimaka. Stoga odredba kan. 1279 u § 1 ne želi odrediti tko je odgovoran za upravljanje, to jest tko ima vlast vodstva, nadzora i kontrole upravljanja. Ta vlast jasno pripada mjerodavnom poglavaru, to jest onomu tko ima vlast vođenja pravne osobe i hijerarhijskim poglavarima (kan. 1276 i 636). Naprotiv, ta odredba želi precizirati kome pripada služba upravljanja dobrima, to jest kome pripada stvarno upravljanje na osnovi službe.⁶²

⁵⁹ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 545-546.

⁶⁰ Komentatori se kan. 1279 ne zadržavaju dovoljno u razmišljanju na tom kanonu. O njihovim različitim mišljenjima o značenju navedenog kanona usp. V. DE PAOLIS, str. 66-67.

⁶¹ Usp. V. DE PAOLIS, str. 67-68.

⁶² Usp. V. DE PAOLIS, str. 69.

Valja spomenuti da nije jasna povezanost između § 1 i § 2. Ako § 1 određuje da je rektor (poglavar) pravne osobe *ipso iure* i upravitelj, nije jasno kako može postojati mogućnost predviđena u § 2, da je ondje gdje krajevno pravo ili isprave utemeljenja ili vlastiti statut šute o toj materiji, ordinarij mjerodavan da imenuje upravitelje, koji se razlikuju od poglavara. U tom bi slučaju trebalo vrijediti opće načelo: rektor bi takvih osoba automatski trebao biti i upravitelj ili bi ordinarij u najmanju ruku trebao odrediti samog poglavara. Osim toga, ne spominje se iznimka od strane općeg prava, kada stvarno postoje izričiti slučajevi, u kojima Zakonik zabranjuje rektoru ili poglavaru da bude i upravitelj. Konačno postoje i slučajevi kod kojih zakonodavac ne samo da izričito predviđa istodobno vršenje dviju dužnosti, nego ga i nameće. Doista, Zakonik nameće da upravitelj župnih dobara bude sam župnik (kan. 532). Unatoč svemu ostaje čvrstim načelo da zakonodavstvo Crkve predviđa da upravitelj dobara pravne osobe bude sam poglavar, to jest onaj koji »vodi« (*regit*) pravnu osobu. Prema tome, kad god ne postoji razlika između poglavara i ekonoma, u istoj se osobi nalaze izvršne vlasti uprave osobama i izvršne vlasti uprave stvarima. Važno je imati u vidu da poglavar u tom slučaju ima istodobno dvije službe, službu poglavara i službu ekonoma. On vrši dvostruku vlast, vlast uprave nad osobama i vlast uprave nad stvarima. Kada Zakonik raspravlja o upraviteljima, on se tada precizno odnosi na vlast upravljanja stvarima. Na toj crti nalaze svoj smisao i drugi kanoni koji raspravljaju o funkcijama upravitelja i ekonoma.⁶³

2) *Ekonomsko vijeće: kan. 1280*

U kan. 1280 nalazi se nova odredba o ekonomskom vijeću (*consilium a rebus oeconomicis*) svake pravne osobe kojom se nastoji ne samo osigurati bolje upravljanje, nego i omogućiti sudjelovanje drugih osoba u duhu crkvenog zajedništva i suodgovornosti koji treba animirati Crkvu i koji dopušta napose zbornu sudjelovanje vjernika laika. Tu su uključene sve pravne osobe, a to znači i javne i privatne. Sve su one obvezatne imati vlastito ekonomsko vijeće, ili barem dvojicu savjetnika koji trebaju, prema odredbi statuta, pomagati upravitelju u obavljanju službe. U njihovim statutima mora se precizirati kada se traži njihovo mišljenje, a kada njihov pristanak.⁶⁴

Čini nam se da razlika između ekonomskog vijeća i dvojice savjetnika ima određenu važnost. Ekonomsko vijeće je kanonska ustanova koja se shvaća i tumači prema kanonskim zakonima. Izraz vijeće za upravljanje znači ustanovu koja se promatra na jedinstveni način, to jest ona sačinjava zbor (*coetus*), koji funkcionira

⁶³ Usp. V. DE PAOLIS, str. 71-72.

⁶⁴ Usp. Usp. L. MISTÒ, *nav. dj.*, str. 398; usp. i L. CHIAPPETTA, str. 546.

prema odredbi kan. 127 § 1. Premda se ne radi o nekoj skupini koja ima pravnu osobnost, ali nije ni isključeno da je može imati, zbor se, da bi bio osnovan, mora sastojati od barem triju osoba. Naprotiv, dvojica savjetnika ne mogu sačinjavati zbor, nego se naprosto radi o dvije osobe koje se pojedinačno uzimaju i koje bi trebale biti pitane za savjet u duhu kan. 127, § 1. Zakonik za neke pravne osobe predviđa obvezu osnivanja ekonomskog vijeća. U tim slučajevima nije dostatno postavljanje dvojice savjetnika.

Za redovničke ustanove kan. 627 određuje da poglavari trebaju imati, svaki na vlastitoj razini, jedno vijeće, kojim se trebaju služiti prema odredbi općeg i vlastitog prava. Očito je da je to vijeće u funkciji uprave. Ništa ne priječi da to vijeće vrši svoju funkciju kako za upravu osobama tako i za upravu stvarima, to jest da može vrijediti i na ekonomskom području. Dapače, takva je praksa koja ima svoje uporište i u tradiciji i u zakonodavstvu. Doista, kan. 638, koji govori o činima izvanrednog upravljanja upućuje samo na vlastito pravo (§ 1); što se tiče čina otuđenja (§ 3) tvrdi da je potrebno dopuštenje mjerodavnog poglavara s pristankom njegova vijeća. Očito je da se radi o vijeću o kojem govori kan. 627, budući da se ne spominje nijedno drugo vijeće poglavara. Naprotiv, u slučajevima u kojima je biskupu potreban pristanak vijeća za čine izvanrednog upravljanja ili otuđenja izričito se kaže da se radi o ekonomskom vijeću i zboru savjetnika (kan. 1263; 1277 i 1292).

Valja spomenuti da se danas, u nekim redovničkim zajednicama, udomaćio običaj da se ustanovljuje ekonomsko vijeće. Međutim, riječ je o vijeću tehničkog reda, a ne uprave. To vijeće ima funkciju proučavanja, ispitivanja pitanja i prijedloga, savjetovanja s tehničke, funkcionalne, ekonomske i pravne točke gledišta; radi se, s pravne točke gledišta, o povjerenstvu za proučavanje. Ondje gdje Zakonik ili vlastito pravo predviđaju odluke s obzirom na čine izvanrednog upravljanja ili otuđenja, vijeće pozvano da sudjeluje u odluci poglavara, s mišljenjem ili pristankom, jest ono vijeće koje predviđa Zakonik, to jest upravno vijeće.⁶⁵

3) Odredbe za čine koji prelaze granice i način redovitog upravljanja: kan. 1281, §§ 1-2

Postoje slučajevi koji po Zakoniku potpadaju pod pojam upravljanja, ali koji ne pripadaju upravitelju, nego poglavaru. Kan. 1277 izričito govori o dijecezanskom biskupu: on je taj koji postavlja čine izvanrednog upravljanja ili redovitog upravljanja od veće važnosti, premda zakonodavac propisuje da za postavljanje takvih čina treba slijediti posebnu proceduru: ili pitati za savjet (za čine od veće važnosti) ili dobiti pristanak (za čine izvanrednog upravljanja). Slično vrijedi i za

⁶⁵ Usp. V. DE PAOLIS, str. 73-74.

redovničke ustanove. Kan. 638, §§ 1 i 3 predviđa posebnu proceduru za postavljanje čina izvanrednog upravljanja i otuđenja. Redovničko vlastito pravo općenito pridržava te čine mjerodavnom višem poglavaru, uz prethodni pristanak odnosnih vijeća. Dapače redovničko pravo često predviđa da su i redoviti čini od veće važnosti pridržani poglavaru. To znači da se za redovničke ustanove događa u nauku i praksi izjednačavanje u zakonodavstvu za biskupe s obzirom na biskupijska dobra.

Ali ako se radi o pravnim osobama koje su podložne ordinariju, upraviteljima je, premda su poglavari, osim procedure koju predviđa vlastito pravo ili statut, što se tiče nutarnjeg života same pravne osobe, za čine izvanrednog upravljanja potrebno u pravilu i posebno dopuštenje od strane višeg hijerarhijskog autoriteta, to jest vlastitog ordinarija ili hijerarhijskog poglavara, koji ima kontrolu same pravne osobe, kako to proizlazi iz kan. 1281. Novina se kan. 1281, s obzirom na kann. 1277 i 638, § 1, nalazi upravo u činjenici što promatra pravne osobe koje su podložne. U tim slučajevima, Zakonik ne raspravlja o autoritetu koji postavlja čine izvanrednog upravljanja, kako to čini za biskupijska dobra i za dobra redovničkih ustanova, nego raspravlja o potrebnom ovlaštenju od strane višeg hijerarhijskog poglavara za postavljanje takvih čina. Čini, ukoliko su doista takvi, pripadaju nutarnjem poglavaru same pravne osobe, upravo na temelju načela da upravljanje pripada redovito samom poglavaru. Ako vlastito pravo ili statut ili običaj dijele te dvije službe, isti izvor treba odrediti kome pripada i kako se treba postupiti kod postavljanja čina izvanrednog upravljanja.

Stoga proizlazi da čini izvanrednog upravljanja ne ulaze u područje službe upravitelja, nego poglavara same pravne osobe, sa svim preciznim određenjima i odredbama koje je donio zakonodavac. Ovdje se ne može izbjeći pitanje o tome zašto čini izvanrednog upravljanja pripadaju mjerodavnosti poglavara?

Zakonik definira čine izvanrednog upravljanja na temelju izričaja koji uključuje dva elementa. Čini izvanrednog upravljanja jesu oni čini koji »prelaze granice i način redovitog upravljanja« (kan. 1281, § 1). Da bismo znali koji su to čini prijeko je potreban zahvat mjerodavnog autoriteta koji ih konkretno treba odrediti: za dijecezanskog biskupa mjerodavnost pripada biskupskoj konferenciji (kan. 1277); za ustanove posvećenoga života vlastitom pravu (kan. 638, § 1); za pravne osobe općenito, statutu ili zahvatu dijecezanskog biskupa koji ima jurisdikciju nad tim pravnim osobama (kan. 1281, § 2).

Razlike se između redovitog i izvanrednog upravljanja određuje na temelju dvaju elemenata: prvi se odnosi na sam pojam redovitog upravljanja, prema definiciji koju smo spomenuli. Granice (*fines*) su ograničenja koja nameće sam pojam redovitog upravljanja, prema trima naznačenim kriterijima. Ipak drugi element dalje ograničava pojam redovitog upravljanja, ukoliko zakonodavac stvarno smatra izvanrednim upravljanjem i one čine koji, premda pojmovno potpadaju pod redovito upravljanje, ipak postaju, na temelju financijskog tereta koji donose, tako važni

da ih smatra izvanrednim i podlaže istim procedurama: radi se o prelaženju načina (*modumque*), to jest riječ je o mjeri i količini. Dapače, kan. 1277 uvodi daljnje ograničenje pojma redovitog upravljanja, kada govori o činima od veće važnosti s obzirom na gospodarsko stanje biskupije, koje je također podložno posebnoj proceduri, premda ona nije tako stroga kao procedura koja je predviđena za izvanredno upravljanje. Upravo zato što se radi o relativnim pojmovima, za izvanredno upravljanje, za gospodarsko stanje biskupije i za količinu, zakonodavac za konkretno određivanje čina izvanrednog upravljanja zahtijeva pozitivan zahvat mjerodavnog autoriteta. Doista, čini se izvanrednog upravljanja trebaju naknadno odrediti (kan. 638, § 1; 1277 i 1281, § 2). Slično se i još s većim razlogom kaže za čine otuđenja koji se, premda su čini upravljanja, ne izjednačavaju s činima izvanrednog upravljanja, jer odgovaraju drukčijem razlogu zakona, a uređeni su na drukčiji način.

Stoga je izvanredno upravljanje čin upravljanja čija je mjerodavnost pridržana poglavaru a uz to može zahtijevati dopuštenje od višeg autoriteta, ako se radi o pravnoj osobi koja je podložna unutar biskupije ili neke ustanove posvećenoga života.⁶⁶

S obzirom na čine koji prelaze granice i način redovitog upravljanja ustanovljene su sljedeće odredbe:

1. Upravitelji nevaljano obavljaju čine koji prelaze granice i način redovitog upravljanja, osim ako su prije toga dobili napismeno dano ordinarijevo ovlaštenje (*ab Ordinario facultatem scripto datam*), uz obdržavanje statutarnih propisa (kan. 1281, § 1). Bez takvog ovlaštenja čin upravitelja je nevaljan i, kako proizlazi iz sklopa govora, poglavar ga ne može ukrijepiti. Treba ipak reći da napismeni oblik ovlaštenja vjerojatno nije određen za valjanost samog čina;

2. Čini koji prelaze granice i način redovitog upravljanja moraju biti određeni u statutima (kan. 1281, § 2). Statuti, prema odredbi kan. 117, moraju biti odobreni od mjerodavnog autoriteta. Ako u statutima nije određeno koji čini prelaze granice i način redovitog upravljanja, njihovo određenje za pravne osobe podložne dijecezanskom biskupu pripada samom biskupu, pošto se posavjetuje s ekonomskim vijećem (kan. 1281, § 2). Očito da dijecezanski biskup mora voditi računa o odredbama izdanim od biskupske konferencije, o čemu usp. kan. 1277.⁶⁷

4) Odgovornost pravne osobe: kan. 1281, § 3

Pravna osoba na ekonomskom području djeluje preko svojih upravitelja. U vezi s tim njezini čini mogu biti nevaljano ili nezakonito ali valjano izvršeni.

⁶⁶ Usp. V. DE PAOLIS, str. 79-80.

⁶⁷ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 546-547.

1. Ako su čini nevaljano (*invalide*) izvršeni, pravna osoba nije dužna odgovarati za nevaljano izvršene čine upravitelja, osim kad je i koliko je imala od njih koristi.

2. Ako su pak čini nezakonito ali valjano (*illegitime sed valide*) izvršeni, odgovarat će sama pravna osoba uz poštovanje njezina prava na tužbu ili utok protiv upravitelja koji su je oštetili (kan. 1281, § 3) o čemu govori i kan. 128. Tužba ima upravni karakter, a utok sudski.⁶⁸

Kanon ne govori o činima koji su valjano i zakonito izvršeni, jer je u tom slučaju odgovornost pravne osobe izvan svake dvojbe.⁶⁹

8. Zadaće i obveze upravitelja crkvenim dobrima: kann. 1282-1289

1) Upravitelji djeluju u ime Crkve: kan. 1282

Javne pravne osobe djeluju »u ime Crkve« (*nomine Ecclesiae*: kan. 116, § 1) i po tom se elementu razlikuju od privatnih pravnih osoba. Prema tome, svi, bilo klerici bilo laici, koji s nekog zakonitog naslova sudjeluju u upravljanju crkvenim dobrima, moraju obavljati svoje zadaće u ime Crkve, to jest u njezinom duhu, u skladu s njezinom naravi i njezinim poslanjem, prema pravnoj odredbi (kan. 1282). To načelo ne vrijedi samo za upravitelje u strogom smislu riječi, nego i za sve koji pomažu u upravljanju ili vrše nad njima nadzor, bilo da djeluju zbornom ili pojedinačno. Prema tome, to načelo vrijedi za sve koji imaju bilo kakvog udjela u upravljanju crkvenim dobrom.⁷⁰

Protiv onih koji ne ispunjavaju svoju dužnost prema pravnoj odredbi i prema statutima kao i protiv onih koji počine zloporabe, vlast kojoj pripada pravo nadzora može poduzeti nužne mjere. Loše upravljanje vremenitim dobrima jedan je od razloga zbog kojih se župnik može ukloniti sa župe, o čemu usp. kan. 1741, br. 5.⁷¹

2) Prisega i iscrpni imovnik: kan. 1283, br. 1-3

Kan. 1283, u biti jednak onomu prijašnjeg Zakonika (kan. 1522), donosi dvije odredbe koje treba obdržavati prije nego upravitelji preuzmu svoju službu:

1. Upravitelji moraju prisegom pred ordinarijem ili njegovim ovlaštenikom zajamčiti da će dobro i vjerno (*bene et fideliter*) upravljati (kan. 1283, br. 1);⁷²

⁶⁸ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 417, can. 25.

⁶⁹ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 547.

⁷⁰ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 547-548.

⁷¹ Usp. N. ŠKALABRIN, *Postupci*, Đakovo, 2000., str. 332-333.

⁷² Po općem se pravu ne zahtijevaju nikakve jamčevine (*cautiones*), valjane po građanskom pravu, kako se to s mnogih strana predlagalo. Smatralo se da je dovoljna odredba kan. 1281, § 3, o čemu usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 418, can. 27.

2. Trebaju sastaviti točan i iscrpan imovnik (*accuratum ac distinctum inventarium*) svih dobara koja pripadaju pravnoj osobi: nekretnina, pokretnih stvari ili dragocjenih ili onih koje se na bilo koji način odnose na kulturna dobra, i drugih stvari s njihovim opisom i procjenom, uz sljedeće posebne načine:

- imovnik trebaju upravitelji uredno potpisati;
- imovnik mora sadržavati opis i procjenu svakog pojedinog dobra;
- sastavljeni imovnik treba pažljivo provjeriti nakon njegovog sastavljanja;
- imovnik treba sastaviti u dva primjerka od kojih se jedan čuva u pismohrani upravljanja (*in tabulario administrationis*⁷³), a drugi u arhivu kurije;
- u oba primjerka treba upisati svaku promjenu u vezi s imovinom (kan. 1283, br. 2-3).

3) Dužna brižljivost i glavne obveze: kan. 1284, §§ 1-3

1. Odredba sadržana u kan. 1284, § 1 ima vrijednost pretpostavke, a ta je da su svi upravitelji crkvenih dobara dužni, moralno i pravno, obavljati svoju službu s brižljivošću dobra domaćina (*diligentia boni patrisfamilias*). To je tradicionalna formula kojom se želi naglasiti obveza, pozornost, osjećaj odgovornosti i razboritosti, čestitost, vjernost, kojom se mora odlikovati crkveno upravljanje od kojega mora biti daleko svaki oblik špekulacije. Drugim riječima, upravitelji u upravljanju dobrima trebaju upotrijebiti onu brižljivost koju dobar otac obitelji upotrebljava za vlastita dobra. Iz tog načela proizlaze precizne primjene koje se konkretno navode u funkcijama samog upravljanja, a odnose se na zaštitu, povećanje i namjenu samih dobara za svrhe za koje su dobra i dana.⁷⁴

2. Zato upravitelji moraju:

- 1) paziti da dobra povjerena njihovoj brizi ne bi ni na koji način propala ili pretrpjela štetu, sklopivši u tu svrhu, ako je potrebno, ugovore o osiguranju;
- 2) brinuti se da se vlasništvo crkvenih dobara osigura na načine koji vrijede u građanskom pravu;
- 3) obdržavati propise kako kanonskog tako i građanskog prava ili one koje je odredio bilo utemeljitelj bilo darovatelj bilo zakonita vlast te osobito paziti da Crkva ne bi pretrpjela štetu zbog neobdržavanja građanskih zakona;
- 4) zahtijevati brižljivo i pravodobno prihode i plodove dobara, a prikupljene čuvati na siguran način i upotrebljavati prema nakani utemeljitelja ili prema zakonitim odredbama;

⁷³ Prevoditelji su te riječi preveli s »u arhivu uprave«, a treba biti: »u pismohrani upravljanja«.

⁷⁴ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 549-550; usp. i V. DE PAOLIS, str. 75.

- 5) isplaćivati u određeno vrijeme kamate koje bilo zbog zajma bilo zbog zalo-ga treba isplatiti te voditi brigu da se prikladno vrati sama glavnica duga;
- 6) novac koji preostane nakon izdataka, a može se korisno uložiti, upotri-jebiti, s ordinarijevim pristankom⁷⁵, za svrhe pravne osobe;
- 7) uredno voditi knjige primitaka i izdataka;
- 8) na svršetku svake godine sastaviti izvješće o upravljanju;
- 9) propisno sređivati te u odgovarajućem i prikladnom arhivu čuvati ispra-ve i dokaznice na kojima se temelji pravo Crkve ili ustanove na dobra; gdje je pak to moguće, njihove izvorne primjerke pohraniti u arhivu kurije (kan. 1284, § 2, br. 1-9).

3. U kan. 1284, § 3 govori se o preporuci da upravitelji svake godine sastave predračun primitaka i izdataka (*provisiones accepti et expensi*). Zakonik se ogra-ničava na to da veoma preporuča sastavljanje predračuna, prepuštajući krajevnom pravu da to naredi i da točnije odredi načine na koje treba sastaviti predračun.⁷⁶

4) Darovi u svrhu pobožnosti ili kršćanske dobrotvornosti: kan. 1285

Jedna od vlastitih svrha Crkve, koje trebaju slijediti i pravne osobe, jesu djela pobožnosti i dobrotvornosti (kan. 1254, § 2). Stoga je dopušteno upraviteljima crkvenim dobrima davati darove u svrhe pobožnosti ili kršćanske dobrotvornosti, ali uz dva uvjeta;

1. da se to učini u granicama redovitog upravljanja;
2. da se ne radi o nepokretnim dobrima koja pripadaju osnovnoj imovini (kan. 1285).

Za davanje spomenutih darova upravitelju nije potrebno nikakvo dopuštenje po općem pravu.

5) Obveze socijalnog karaktera: kan. 1286, br. 1-2

Obveze su socijalnog karaktera već nametnute od strane građanskog zakona. Ipak Crkva ih želi i kanonski nametnuti, pozivajući se na svoj vlastiti socijalni nauk (*iuxta principia ab Ecclesia tradita*), koji je s više aspekata zahtjevniji od građanskog nauka. Ovdje svakako treba spomenuti encikliku pape Ivana Pavla II., od 14. rujna 1981.: *Laborem exercens*.⁷⁷

⁷⁵ Ovdje se traži ordinarijev pristanak, jer se u navedenom slučaju nalazimo pred činom upravlja-nja koji prelazi mjerodavnosti redovitog upravitelja. Stoga ova odredba ulazi u opću odredbu kan. 1281, koja govori o činima izvanrednog upravljanja.

⁷⁶ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 549-550.

⁷⁷ Usp. *Enchiridion Vaticanum*, vol. 7, br. 1388-1517. Enciklika je prevedena na hrvatski: IVAN PAVAO II., *Laborem exercens. Radom čovjek*. Enciklika vrhovnog svećenika Ivana Pavla II. o ljudskom radu, KS, Zagreb, 1981. Usp. osobito Dio IV.: Prava radnika, br. 16-23.

Promicanje društvene pravde (*iustitia socialis*) obveza je svakog čovjeka, a napose svakog vjernika, kako to spominje kan. 222, § 2. S obzirom na upravitelje crkvenim dobrima Crkva konkretno određuje:

1. da upravitelji pri ugovaranju radova brižljivo obdržavaju i građanske zakone koji se odnose na rad i socijalni život (*vita socialis*⁷⁸), prema baštinjenim načelima Crkve;

2. da upravitelji daju pravednu i poštenu plaću onima koji obavljaju ugovoreni posao, tako da oni mogu primjereno udovoljiti potrebama i svojim i svojih obitelji (kan. 1286, br. 1-2).

**6) Podnošenje računa mjesnom ordinariju i polaganje računa vjernicima:
kan. 1287, §§ 1-2**

1. Mjesni ordinarij ima pravo nadzora nad svim crkvenim dobrima javnih pravnih osoba koje su mu podložne (kan. 1276, § 1). U svrhu učinkovitog izvršavanja tog nadzora, kan. 1287, § 1 određuje da upravitelji svih crkvenih dobara, bilo klerici bilo laici, koja nisu zakonito izuzeta od vlasti uprave (*potestas regiminis*) dijecezanskog biskupa (kao npr. dobra ustanove papinskoga prava: kann. 591, 593, 732), dužni su svake godine podnijeti račune (kan. 1284, § 2, br. 8) mjesnom ordinariju da ih on preda na ispitivanje ekonomskom vijeću (kan. 1287, § 1).

Odredba je Zakonika apsolutno zapovjedna zbog čega se isključuje i odbacuje svaki protivan običaj sa svim pravnim posljedicama određenim u kan. 5, § 1. Ipak ostaju na snazi povlastice koje je dala Apostolska Stolica (kann. 4 i 78, § 1).

Zakonik, napose u drugim kanonima, obrađuje pitanje obveze podnošenja računa od strane javnih društava, upravitelja redovničkih ustanova, samosvojnih samostana, redovničkih kuća biskupijskoga prava, župnog upravitelja i izvršitelja nabožnih odredaba.

- 1) Javna društva moraju podnijeti račun godišnje o svom upravljanju mjerodavnoj crkvenoj vlasti, a to su: Sveta Stolica, biskupska konferencija i dijecezanski biskup, već prema tome da li se radi o općem, međunarodnom, narodnom ili biskupijskom karakteru društva (kann. 312, § 1 i 319, § 1). Istom se autoritetu treba podnijeti račun o izdacima prikupljenih priloga i milostinje (kan. 319, § 2).
- 2) Ekonomski i upravitelji redovničkih ustanova moraju položiti vlastiti račun mjerodavnom autoritetu »u vrijeme i na način što ga određuje vlastito pravo« (kan. 636, § 2).
- 3) Samosvojni samostani i redovničke kuće biskupijskoga prava podnose račun mjesnom ordinariju (kan. 637).

⁷⁸ U kan. 222, § 2 latinski je pridjev »*socialis*«, preveden s »društvene«, a u kan. 1286, br. 1 sa »socijalni«.

- 4) Župni upravitelj, kad završi svoju službu, podnosi račun župniku (kan. 540, § 3).
- 5) Izvršitelji nabožnih odredaba, pošto obave zadaću, polažu račun ordinariju (kan. 1301, § 2).

2. Upravitelji crkvenih dobara moraju biti otvoreni prema javnosti, napose kad je riječ o priložima vjernika. Ta će otvorenost pridonijeti da nestanu mnoge predrasude o tobožnjem bogatstvu Crkve i potaknuti vjernike da materijalno pomognu crkvene aktivnosti s obzirom na bogoštovlje, djela apostolata i dobrotvornosti. Stoga Zakonik određuje da upravitelji polažu račune i vjericima o dobrima koja vjernici daruju Crkvi, prema odredbama koje treba donijeti krajevno pravo (kan. 1287, § 2). Danas se veoma osjeća shodnost informiranja kršćanske zajednice o ekonomskom stanju na biskupijskoj, a osobito na župnoj razini. Očito je da se tu više radi o nekoj informaciji, koja se može dati i usmeno u crkvi, nego o nekom formalnom polaganju računa.⁷⁹

7) Parnice na građanskom sudu: kan. 1288

Parnice na građanskom sudu donose uvijek znatne troškove i opasnosti, a mogu biti i uzrok sablazni. Stoga Zakonik prikladno određuje da za parnice na građanskom sudu, bilo u svojstvu tužitelja ili tužene stranke, u ime javne pravne osobe, upravitelji trebaju imati pisano dopuštenje (*licentiam scripto datam*) svojeg ordinarija.

Zbog obveze spomenutog dopuštenja neki autori smatraju da se tu radi o činu izvanrednog upravljanja. Čini se da to nije pravi razlog. Tko pokreće parnicu ili tko je pozvan na sud ne vrši u pravom smislu vlast upravljanja. Ta se odredba traži zbog različitih razloga, napose zbog sablazni i opasnosti koje bi iz toga mogle proizaći za crkvena dobra.

Kan. 1288 govori samo o građanskom sudu. Prema tome, ako bi se parnica povela pred crkvenim sudom ili pred upravnim državnim tijelima, onda se prema općem pravu ne traži nikakvo dopuštenje, premda bi bilo razborito i prikladno i u tim slučajevima o tome prethodno obavijestiti ordinarija.⁸⁰

8) Samovoljno napuštanje preuzete službe: kan. 1289

Služba upravitelja može prestati na razne načine, kao što su: istek mandata, odreknuće upravitelja koje prihvati mjerodavna vlast, uklanjanje od strane mjerodavne vlasti, kazнено oduzeće službe i sl.

⁷⁹ Usp. L. MISTÒ, str. 404; usp. i L. CHIAPPETTA, str. 551-553.

⁸⁰ Usp. L. MISTÒ, str. 404; usp. i L. CHIAPPETTA, str. 553; V. DE PAOLIS, str. 75-76.

Kan. 1289 promatra slučaj samovoljnog (*arbitratu suo*) napuštanja službe, to jest slučaj neopravdanog napuštanja službe. Osim toga, navedeni kanon spominje da su upravitelji dužni, pravno i moralno, nadoknaditi štetu, ako je Crkva pretrpi zbog njihovog samovoljnog napuštanja službe. Naziv »Crkva« upotrijebljen je u smislu kan. 1258, a to znači da se odnosi na svaku javnu pravnu osobu.⁸¹

Zaključak

Kanonsko uređenje predviđa dvije službe, svaku s vlastitim mjerodavnostima: službu poglavara i službu ekonoma ili upravitelja. Te dvije službe može istodobno obnašati samo jedna osoba, ali one mogu biti i različite. Da bi se zajamčilo da svaka pravna osoba ima vlastitog upravitelja, kan. 1279, § 1 u načelu određuje da poglavar bude i upravitelj. Međutim, to isto pravno uređenje predviđa slučajeve od velike institucionalne važnosti kod kojih te dvije službe ne samo da se mogu, nego se i moraju razdvojiti.

Kada je poglavar ujedno i ekonom, on pokriva dvostruku službu, tako da se u nutarnjem životu same pravne osobe ne postavlja problem odnosa između poglavara i ekonoma. Međutim, različite su, u jednoj te istoj osobi poglavara i upravitelja, dvije funkcije s različitim zadaćama. Funkcije dodijeljene ekonomu ili upravitelju a koje sačinjavaju upravo službu ekonoma, ukoliko se razlikuje od poglavara pravne osobe, jesu one službe redovitog upravljanja, to jest služba koja se samo sastoji u zaštiti dobara, u njihovom poboljšanju, u donošenju plodova i u namjeni za svrhe za koje ta dobra trebaju služiti.

Naprotiv, kada se radi o izvanrednom upravljanju, zakonodavac zahtijeva posredovanje poglavara. Poglavaru pripada mjerodavnost postavljanja čina izvanrednog upravljanja ili upravljanja od veće važnosti, iako je i on sam vezan određenom procedurom ili davanjem pristanka ili izričitog odobrenja ili ovlaštenja.

Ako se radi o javnim pravnim osobama koje su podložne, zakonodavac želi da i ti čini budu podložni prethodnom dopuštenju samog hijerarhijskog autoriteta. Što se tiče izvanrednog upravljanja kanonsko uređenje nikada ne nameće nužnost dopuštenja Apostolske Stolice. Dopuštenje se Apostolske Stolice zahtijeva samo za čine otuđenja, kada prelaze određeni iznos (HBK je odredila 300.000 USD) ili kad imaju za objekt dobra koja zahtijevaju poseban nadzor ili zbog dragocjenosti ili zbog posebne povezanosti s voljom darovatelja. To znači da poglavar, pa i kad nije upravitelj ili ekonom, zadržava zadaće u pravom smislu upravne, kao što su izvanredni čini ili čini od veće važnosti.

Tako proizlazi da upravitelj ili ekonom, na temelju svoje službe, kada se razlikuju od poglavara, imaju samo zadaću redovitog upravljanja. Kada se ulazi u

⁸¹ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 553-554.

područje izvanrednog upravljanja, ili upravljanja od veće važnosti, ili u čine otuđenja, treba intervenirati sam poglavar pravne osobe, koji ili izravno postavlja te čine ili daje svoj pristanak ili ovlaštenje ili dopuštenje, prema krajevnom ili statutarnom pravu. Nadalje, ako se radi o pravnoj osobi koja je podložna, tada može biti nužno i ovlaštenje višeg hijerarhijskog poglavara (kann. 1281, §§ 1-2 i 638). U slučajevima u kojima nameće razdvajanje službe poglavara i službe upravitelja (kann. 494, § 1 i 636, § 1), Zakonik ne lišava poglavara vlasti upravljanja dobrima, nego mu nameće stvaranje posebne službe s obvezom da se suzdrži od uplitanja u upravljanje dobrima, koje je na temelju službe povjereno ekonomu. Ipak su čini koje bi poglavar eventualno izvršio valjani, jer ih je postavila osoba koja ima vlast ukoliko je poglavar.

Summary

THE ADMINISTRATION OF GOODS

The author analyses the content contained in Title II, The Administration of Goods, Book V of The Code of Canon Law, composed of seventeen canons (Cann. 1273-1289). New normative choices on the theme of ecclesiastical temporal goods, emanating from the systematic apparatus of the Code, is inspired amongst other things, by the principle of unity of estate as a reflection of community of ecclesiastical goods which is the direct result of the unity of their goals and intentions in the salvific mission of the Church itself, guaranteed by the primacy of jurisdiction along with the cooperation of all particular churches, physical and juridical persons, in the care of the needs of the general Church. It is necessary to take into account the fact that the administration of goods differs from their acquisition and alienation, since there would be no point in legislature making the distinction. The author of the article has directed special attention to the importance of the difference between ordinary and extraordinary administration in specially defined circumstances for the protection of public interest. The administrator or steward has the exercise of only ordinary administration. Regarding the area of extraordinary administration, it is absolutely necessary that undertaking by done by the superior of the juridical person. Administration of ecclesiastical goods is a complex topic, in which the Church has always paid special attention to precepts instigated by civil institutions in which she has operated. On occasions when the Church has contracted agreements with governments, she has incorporated this aspect of her operation among the topics in agreed liabilities.

Key words: administration of goods, supervision, administrator, steward, Roman Pontiff, diocesan bishop (local ordinary), ordinary administration, extraordinary administration.